

Onderzoek

Verbeteren van samenwerking met behulp van coöperatief leren

Student:	Laurie van Rijn
Studentnummer:	2194408
Opleiding:	Master SEN (gedragsspecialist)
Begeleider:	Adri Storm
Datum:	15-08-2013

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	5
Hoofdstuk 1 Introductie	6
Paragraaf 1.1 Aanleiding	6
Paragraaf 1.2 Context en probleemstelling	7
Paragraaf 1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen	7
Paragraaf 1.4 Relevantie	8
Paragraaf 1.5 Eerdere onderzoeken	8
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	9
Paragraaf 2.1 Coöperatief leren en samenwerken	9
Paragraaf 2.2 Leerkrachtvaardigheden	12
Paragraaf 2.3 Leerling -vaardigheden	13
Paragraaf 2.4 Literatuurbevindingen ten aanzien van het onderzoek	14
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	15
Paragraaf 3.1 Onderzoeksstrategie: keuze en verantwoording	15
Paragraaf 3.2 Triangulatie en betrouwbaarheid	16
Paragraaf 3.3 Onderzoeksparadigma	16
Paragraaf 3.4 Respondenten en belanghebbenden	16
Paragraaf 3.5 Ethische aspecten van het onderzoek	17
Paragraaf 3.6 Vormgeving van het onderzoek	17
Hoofdstuk 4 Data presentatie en data- analyse	20
Paragraaf 4.1 Vragenlijst en kringgesprek	20
Paragraaf 4.2 Observatie aan de hand van een kijkwijzer	22
Paragraaf 4.3 Interview groepsleerkracht groep J2	24
Hoofdstuk 5 Conclusie	27
Paragraaf 5.1 Beantwoorden van de deelvragen	27
Paragraaf 5.2 Beantwoorden van de onderzoeksvraag	29
Paragraaf 5.3 Proces en aanbevelingen	29
Paragraaf 5.4 Kritische noot	30
Paragraaf 5.5 Terugkoppeling	30
Hoofdstuk 6 Evaluatie en reflectie	31
Paragraaf 6.1 Reflectie en ontwikkeling	31
Paragraaf 6.2 Bijdrage van Critical Friends	33
Literatuurlijst	34

Bijlagen

<i>Bijlage 1 –</i>	<i>Kijkwijzer nulmeting (leeg exemplaar)</i>	<i>35</i>
<i>Bijlage 2 –</i>	<i>Basisvaardigheden</i>	<i>36</i>
<i>Bijlage 3 –</i>	<i>Vragenlijst leerlingen (leeg exemplaar)</i>	<i>37</i>
<i>Bijlage 4 –</i>	<i>Vragenlijst interview groepsleerkrachten (leeg exemplaar)</i>	<i>38</i>
<i>Bijlage 5 –</i>	<i>Uitwerking vragenlijst leerlingen</i>	<i>39</i>
<i>Bijlage 6 –</i>	<i>Uitwerking kringgesprek</i>	<i>43</i>
<i>Bijlage 7 –</i>	<i>Uitwerking interviews leerlingen</i>	<i>46</i>
<i>Bijlage 8 –</i>	<i>Uitwerking nulmeting – turflijsten</i>	<i>49</i>
<i>Bijlage 9 –</i>	<i>Uitwerking nulmeting – turflijsten</i>	<i>51</i>
<i>Bijlage 10 –</i>	<i>Uitwerking interview groepsleerkrachten</i>	<i>53</i>
<i>Bijlage 11 –</i>	<i>Vragenlijst over begeleidend gedrag leerkracht</i>	<i>56</i>
<i>Bijlage 12 –</i>	<i>Sleutelwoorden</i>	<i>59</i>
<i>Bijlage 13 –</i>	<i>Feedback rondom observatie en leerkrachtgedrag</i>	<i>61</i>
<i>Bijlage 14 –</i>	<i>Feedback Critical Friends</i>	<i>63</i>

Samenvatting

In mijn onderwijspraktijk binnen het speciaal basisonderwijs is geconstateerd dat coöperatief leren nog niet geïntegreerd is. De basis van het samenwerken ontbreekt, waardoor het daadwerkelijke coöperatief leren niet kan worden toegepast.

Gebrek aan samenwerkingsvaardigheden is vastgesteld. Leerlingen spreken hard door elkaar, luisteren maar denken niet met elkaar mee, houden geen rekening met elkaar en voelen geen groepsverantwoordelijkheid. Deze signalen vormen de aanleiding om te onderzoeken hoe samenwerken en coöperatief leren gerealiseerd kunnen worden.

Van hieruit is de volgende onderzoeksvraag ontstaan:

Op welke manier kan coöperatief leren bijdragen aan het verbeteren van de samenwerking tussen leerlingen in mijn groep?

Vanuit deze onderzoeksvraag wordt verwacht dat de volgende doelen gerealiseerd kunnen worden:

- Leerlingen ervaren succes bij het samenwerken, waardoor de geobserveerde signalen verminderen
- Gevarieerde coöperatieve werkvormen aanbieden, waardoor de leerlingen meer leerplezier krijgen en coöperatief leren toegepast kan worden

Aan de hand van verscheidene onderzoeksmethoden is gebleken dat begeleidend leerkrachtgedrag van essentieel belang is bij het komen tot coöperatief leren.

Van Vugt (2002) merkt op dat bij opdrachten waar het groepsproces complex is, het ingrijpen van de leerkracht kan leiden tot een verminderde samenwerking binnen de groep. Als coöperatief leren tot verbetering van de samenwerking moet leiden, is belangrijk dat men zich realiseert dat dit een proces is. Herhaling en oefening is hierbij noodzakelijk.

Aangetoond wordt dat een minder centrale rol innemen tijdens het samenwerken, een zekere "afstand" nemen, helpt het proces te laten ontstaan. Als leerkracht is het belangrijk dat leerlingen meer vrijheid tot zelfstandig ontdekken krijgen. Bij de desbetreffende onderzoeksgroep een uitdaging voor de leerkracht.

De leerlingen in de onderzoeksgroep hebben door hun diverse problematieken behoefte aan duidelijkheid en structuur. Volgens Förrer (2008) kunnen leerlingen rollen aanleren om duidelijkheid te creëren bij het samenwerken. Het voorafgaand verdelen van rollen zorgt voor een bepaalde rust. Iedereen weet wat zijn/haar taak is, waardoor bij de volgende opdracht geen onduidelijkheid maar zekerheid heerst rondom de taakverdeling.

Door middel van modeling (Kuiken & Vermeer, 2005), het voor- en nadoen door de leerkracht van het gewenste gedrag/houding, worden de rollen gevisualiseerd. De leerkracht laat letterlijk aan de leerlingen zien wat de verschillende rollen inhouden.

Door middel van leerkrachtgedrag aanpassen en veranderen, aanleren van rollen door leerlingen en herhaling is geconstateerd dat coöperatief leren een bijdrage levert aan het verbeteren van samenwerking tussen leerlingen.

Inleiding

Sinds 2008 ben ik werkzaam op een school voor speciaal basisonderwijs in Enschede. Een school met ongeveer 200 leerlingen, die verdeeld zijn over 15 groepen. Mijn vaste groep J2 bestaat uit dertien leerlingen van elf en twaalf jaar met uiteenlopende problematieken en variërende intelligentieniveaus. Iedere ochtend gaan de leerlingen naar niveaugroepen waar vakken als spelling, rekenen en lezen op ieders niveau worden aangeboden. 's Middags zitten de leerlingen in een stamgroep. Groep J2 is mijn stamgroep, een vaste groep leerlingen die iedere middag bij mij in de klas zitten voor alle overige vakken. Deze groep is vergelijkbaar met groep 7 op een reguliere basisschool.

Onderwijs is in beweging. Ontwikkelingen en veranderingen vinden plaats. Op veel scholen heeft coöperatief leren een plaats gekregen. Coöperatief leren heeft een meerwaarde voor alle leerlingen, dus ook leerlingen met een specifieke (leer-) behoefte. Binnen de minor Special Educational Needs (SEN) is dit afstudeeronderzoek geschreven. Deze minor sluit aan op de verschillende behoeften van leerlingen en hoe leerkrachten hierbij aan kunnen sluiten. Het coöperatief leren is een waardevolle aanvulling op de werkwijze die wordt toegepast en doet recht aan de verschillen tussen leerlingen.

Toch moet ik als onderzoeker binnen mijn onderwijspraktijk constateren dat coöperatief leren nog niet geïntegreerd is. De basis van het samenwerken ontbreekt, waardoor het daadwerkelijke coöperatief leren, niet wordt toegepast. Binnen dit onderzoek zal gekeken worden of coöperatief leren kan bijdragen aan het verbeteren van de samenwerking tussen leerlingen. Er is gekozen om dit onderzoek uit te voeren in een specifieke groep, waar de samenwerking niet goed verloopt. Als groepsleerkracht van deze leerlingen ben ik extra gemotiveerd om te bewijzen dat coöperatief leren, ook voor onze leerlingen in het speciaal basisonderwijs, toe te passen is en dit daadwerkelijk een bijdrage levert aan de samenwerking. De ontwikkelingen die de leerlingen en ik als leerkracht doormaken worden in deze scriptie gepresenteerd.

Laurie van Rijn
Augustus 2013

Hoofdstuk 1 Introductie

In de inleiding is duidelijk geworden dat coöperatief leren nog niet geïntegreerd is in mijn onderwijspraktijk. De ontbrekende basis voor samenwerken zorgt dat het nog niet mogelijk is om coöperatief leren toe te passen. Aan de hand van het onderstaande praktijkvoorbeeld wordt de aanleiding voor dit praktijkonderzoek duidelijk, waarna de probleemstelling wordt vastgesteld. Van hieruit zal de onderzoeksvraag worden gepresenteerd.

Paragraaf 1.1

Aanleiding

Na uitleg van de samenwerkingsopdracht geeft juf aan dat de leerlingen mogen beginnen. Zij geeft aan dat ze een ronde zal lopen, zodat er vragen gesteld kunnen worden. Al snel klinken er negatieve geluiden vanuit de groepjes.

*Juf, hij werkt niet samen!
Ik wil overleggen maar hij luistert niet.
Waarom doet hij alleen wat hij zelf wil?
Ik stop ermee hoor. Ik moet alles alleen doen. Zo lukt het ons toch nooit?*

Juf legt de opdracht stil en begint na bespreken van de problemen opnieuw met de opdracht. Wat kan ons nu helpen om de samenwerking succesvol te laten verlopen?

Een regelmatig voorkomende situatie uit mijn onderwijspraktijk. Samenwerkingsvaardigheden zoals overleggen, actief luisteren, rekening houden met elkaar en groepsverantwoordelijkheid zijn zwak. Uit observaties is gebleken dat de leerlingen de volgende signalen afgeven:

Samenwerkingsvaardigheden

Overleggen

Actief luisteren

Rekening houden met elkaar

Groepsverantwoordelijkheid

Signalen van de leerlingen

Door elkaar praten

Hoog volume

Horen elkaar aan, maar denken niet met elkaar mee

Eigen plan, zonder begrip en openstaan voor ideeën van anderen

Geen saamhorigheidsgevoel (samen moeten we de taak vervullen ontbreekt)

Doordat de bovenstaande samenwerkingsvaardigheden onvoldoende zijn, is coöperatief leren¹ momenteel niet mogelijk. Binnen onze school voor speciaal basisonderwijs geven de parallelcollega's van de bovenbouw aan dat zij tevens problemen ervaren rondom samenwerking. Voor hen zijn de geobserveerde signalen herkenbaar, ook in hun eigen groepen.

¹ **Coöperatief leren:** Een onderwijsmethode gebaseerd op samenwerking. Kenmerken is de noodzaak voor leerlingen om bij het uitvoeren van een opdracht met elkaar samen te werken aan een gemeenschappelijk doel.

Paragraaf 1.2 Context en probleemstelling

Samenwerken en coöperatieve werkvormen worden door onze school als belangrijke ontwikkelingsdoelen beschouwd. Handvatten om dit beter te laten verlopen zijn nodig om dit daadwerkelijk te bereiken.

Als groepsleerkracht binnen het speciaal basisonderwijs ervaar ik dat handelingsverlegenheid bij samenwerken en coöperatieve werkvormen een rol speelt. Op te merken is dat mijn leerkrachtgedrag regelmatig een te centrale positie inneemt, waardoor de zelfstandigheid van de leerlingen ontbreekt. Gevarieerde werkvormen lopen vast, waardoor het leerrendement minder is. Als leerkracht ontstaat het gevoel niet voldoende aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van leerlingen.

Er lijkt dan geen mogelijkheid te bestaan dan te kiezen voor een klassikale, leerkrachtgestuurde les. Het belangrijkste is echter dat de leerlingen leren samenwerken, verschillende werkvormen aangeboden krijgen en actief met elkaar leren. Door mijn leerkrachtgestuurde manier van lesgeven ontwikkelt dit zich onvoldoende. Een aanpassing van mijn leerkrachtgedrag zal nodig zijn, om tegemoet te komen aan de behoeften van de leerlingen en mijn eigen bekwaamheid.

Hieruit volgt de probleemstelling:

De leerlingen in mijn stamgroep kunnen onvoldoende met elkaar samenwerken, waardoor er geen succeservaringen worden behaald. Als leerkracht val ik terug in klassikaal, leerkrachtgestuurd lesgeven in plaats van diverse werkvormen te hanteren.

Paragraaf 1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen

Als leerkracht hoop ik door dit onderzoek de volgende doelen te bereiken:

- Handelingsverlegenheid kwijtraken, waardoor niet meer noodgedwongen klassikaal lesgegeven wordt
- Leerlingen ervaren succes bij het samenwerken, waardoor de geobserveerde signalen verminderen
- Gevarieerde coöperatieve werkvormen aanbieden, waardoor de leerlingen meer leerplezier krijgen

Door het uitvoeren van onderzoek is de verwachting dat met behulp van coöperatief leren de samenwerking tussen mijn leerlingen verbetert. Om dit te bereiken staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Op welke manier kan coöperatief leren bijdragen aan het verbeteren van de samenwerking tussen leerlingen in mijn groep?

Met behulp van de onderstaande deelvragen zal zowel vanuit praktijk en theorie de onderzoeksvraag beantwoord worden.

- Hoe beleven de leerlingen het samenwerken op dit moment en welke mogelijkheden zien leerlingen om dit te verbeteren?
- Welke meerwaarde heeft coöperatief leren voor het versterken van samenwerkingsvaardigheden?
- Welke vaardigheden en attitude heb ik als leerkracht nodig om coöperatief leren toe te passen in deze groep?

Paragraaf 1.4 Relevantie

Leerlingen hebben samenwerkingsvaardigheden nodig om in de maatschappij te kunnen functioneren. Knapen (2004) geeft aan dat onderwijs in de pas moet lopen met maatschappelijke ontwikkelingen. De maatschappij vraagt om mensen die verantwoordelijk zijn en blijven voor hun eigen ontwikkeling. Dit betekent dat leerlingen moeten worden uitgerust met vaardigheden om een leven lang te leren. Het funderend onderwijs kan dit aanreiken door middel van activerende, coöperatieve werkvormen.

Verder stelt Knapen (2004) dat leerlingen leren problemen eerst zelf op te lossen of de oplossing op te schorten. Ze leren verantwoordelijkheid voor zichzelf te nemen, regels in acht te nemen, hulp te vragen en hulp te accepteren van medeleerlingen. Ze krijgen sociale vaardigheden aangeleerd en kunnen pedagogische doelstellingen behalen, zoals zelfverantwoordelijkheid. Hij geeft argumenten waarom samenwerking voor de maatschappij van belang is.

Voor mijn school is het van belang dat samenwerken en coöperatief leren een verbeterde positie innemen. Na onze school voor speciaal basisonderwijs gaan veel leerlingen naar het regulier voortgezet onderwijs, waar probleemoplossende leren en diverse leer- en werkvormen regelmatig voorkomen. Het is nodig dat wij als leerkrachten hen voorbereiden op wat komen gaat.

Paragraaf 1.5 Eerdere onderzoeken

In Nederland is er regelmatig onderzoek gedaan naar coöperatief leren. Onderzoeken zijn onder andere gericht op het invoeren van coöperatief leren a.h.v. het directe instructiemodel, uitproberen en effecten van coöperatief leren, coöperatief leren en autisme, coöperatief leren in het VMBO en coöperatief leren toepassen op vakgebieden.

In de Verenigde Staten is veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effecten van coöperatief leren op de leerprestaties van leerlingen (Slavin, 1995).

Mijn onderzoek zal zich hiervan onderscheiden doordat het zich richt op hoe coöperatief leren kan bijdragen aan de samenwerking tussen leerlingen. Onderzoek is waardevol voor mijn persoonlijke ontwikkeling als groepsleerkracht maar tevens voor de leerlingen, die in de toekomst samenwerkingsvaardigheden in de maatschappij nodig zullen hebben. Daarbij kan dit onderzoek inzicht geven in hoe coöperatief leren past binnen onze school.

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

In hoofdstuk 1 is duidelijk geworden dat leerlingen signalen afgeven, waaruit blijkt dat zij onvoldoende toegerust zijn om te komen tot coöperatief leren. Dit geeft aanleiding voor onderzoek.

Om de hoofdvraag van dit onderzoek te kunnen beantwoorden, wordt er in dit hoofdstuk literatuur onderzocht. Het betreft de volgende hoofdonderdelen:

- Coöperatief leren en samenwerken.
- Leerkrachtvaardigheden
- Leerling-vaardigheden

Paragraaf 2.1 Coöperatief leren en samenwerken

Menig theoreticus heeft getracht om het begrip coöperatief leren te verduidelijken.

Johnson en Johnson (1989) geven de volgende definitie:

‘Cooperation, a form of collaboration, is working together to accomplish shared goals’.

In samenwerking met Smith (1991) komen ze tot een uitgebreidere definitie:

‘Cooperative learning is the instructional use of small groups so that students work together to maximize their own and each other's learning’.

Zichtbaar is dat Johnson, Johnson en Smith van mening zijn dat binnen coöperatief leren gezamenlijke doelstellingen belangrijk zijn. Het samenwerken in kleine groepen geeft het beste resultaat, wat betreft het individueel- en groepsleren.

Als leerkracht betekent dit bovenstaande voor mij:

- Kleine groepen samenstellen.
- Gezamenlijke doelstellingen binnen het groepsleren hanteren.
- Oefenen met kleine opdrachten om het begrip gemeenschappelijke taak/doelstelling te verhelderen

Voor de leerlingen betekent dit:

- Overzicht en structuur
- Met elkaar (in kleine groepen) werken aan één taak

Ebbens en Ettekoven (2005) geven aan dat leerlingen leren om verantwoordelijkheid te nemen voor (steeds meer) onderdelen van het leerproces. Zij leren om rekening te houden met elkaar, actief te luisteren en samen te plannen. Samenwerken betekent dat de leerkracht gericht hulp kan bieden doordat de leerlingen samen aan het werk zijn en niet allemaal tegelijk hulp van de leerkracht behoeven. De leerkracht krijgt uiteindelijk een minder centrale positie in de klas, zonder verlies van verantwoordelijkheid.

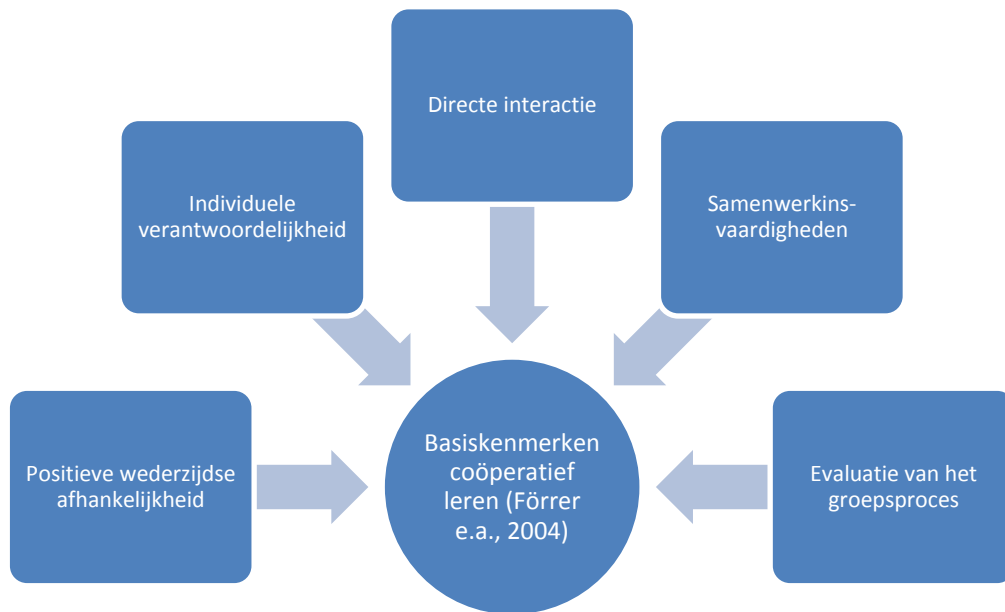
Voor het onderzoek betekent dit:

- Leerkracht moet de rol van begeleider op zich nemen
- Leerlingen verantwoordelijkheid geven
- Leerlingen zelf tot oplossingen laten komen

Als leerkracht betekent dit voor mij:

- Leerkrachtgedrag moet gericht zijn op het kunnen loslaten van mijn controledrang, waardoor begeleidende rol meer kans krijgt.

Een waardevolle uitbreiding op de bovenstaande theorieën geeft Förrer. Förrer e.a., (2004) hebben een model ontwikkeld waarin de basiskenmerken van coöperatief leren worden uitgewerkt.

Basiskenmerken
Directe interactie

Betekenis voor mijn groep

Door ideeën, gedachten en verworven informatie uitwisselen komen de leerlingen tot gezamenlijke oplossingen.

Individuele verantwoordelijkheid

Verantwoordelijk voelen voor eigen bijdrage aan de groepsopdracht enerzijds, anderzijds ook voor het groepswerk als geheel.

Positieve wederzijdse afhankelijkheid

De leerlingen beseffen dat enkel door samenwerking het vooropgestelde doel bereikt kan worden. Dit houdt in dat ze zelf hun opdracht zo goed mogelijk moeten uitvoeren en ervoor moeten zorgen dat anderen dit ook doen.

Samenwerkingsvaardigheden

Deze zijn nodig om de samenwerking vlot te laten verlopen. De leerlingen oefenen met vaardigheden als overleggen, actief luisteren en groepsverantwoordelijkheid.

Evalueren

Zowel groepsproduct als groepsproces worden besproken binnen de kleine groepen maar ook klassikaal.

Kagan (2007) vertaalt deze basiskenmerken in “GIPS”:

“**G**elijke deelname, **I**ndividuele aanspreekbaarheid, **P**ositieve wederzijdse afhankelijkheid en **S**imultane actie”.

Het valt op dat Kagan (2007) het principe van evalueren niet als basiskenmerk opneemt. Förrer (2004) doet dit wel. Mijn ervaring als leerkracht is dat evalueren een essentieel onderdeel van coöperatief leren is. Dit kan naar mijn mening alleen bereikt worden doordat er na observatie van de leerkracht wordt gesproken over zowel positieve als negatieve punten. Herhaling is hierbij belangrijk.

Coöperatief leren onderscheidt zich door de GIPS principes van Kagan (2007).

G → Gelijke deelname	Iedere leerling heeft een gelijk aandeel in de activiteit. Iedereen doet mee.
I → Individuele aanspreekbaarheid	Iedere leerling is in staat om het antwoord of hetgeen er is gemaakt, toe te lichten.
P → Positieve wederzijdse afhankelijkheid	Alle leerlingen hebben elkaar nodig om de activiteit uit te kunnen voeren.
S → Simultane interactie	In de groep zijn de leerlingen tegelijk zichtbaar actief. Als in meerdere groepjes tegelijk wordt gewerkt, zijn alle groepjes tegelijkertijd bezig.
Tabel 1: GIPS (Kagan, 2007)	

Vanuit de GIPS van Kagan (2007) blijkt dat alle leerlingen een actieve deelname hebben aan de activiteiten en beseffen dat zij elkaar hierbij nodig hebben. Er is sprake van communicatie tussen leerlingen, die allemaal de opdracht/ activiteit kunnen verantwoorden. Ieder heeft zijn eigen aandeel, waarbij door interactie en taakverdeling, resultaten worden neergezet.

Het is mij vanuit literatuur en observaties duidelijk geworden dat binnen coöperatief leren de leerlingen een bepaalde afhankelijkheid, verantwoordelijkheid en interactie nodig hebben. In mijn onderzoek zal tijdens de observaties duidelijk worden of in de groep waar mijn onderzoek plaatsvindt leerlingen de basisprincipes voor coöperatief leren beheersen. Er is in de kijkwijzer die gebruikt gaat worden (bijlage 1) rekening gehouden met de GIPS van Kagan (2007), aangezien dit een stap verder gaat dan de pure basis van het samenwerken. Leerkrachtgedrag moet worden aangepast, niet alleen directief maar meer begeleidend.

Paragraaf 2.2 Leerkrachtvaardigheden

Zoals Ebbens en Ettehoven (2005) eerder in paragraaf 2.1 hebben aangegeven, is de rol van de leerkracht van groot belang. Hiervoor zijn specifieke leerkrachtvaardigheden nodig. Theoretici als Van Vught en Knapen hebben zich hier ook over uitgesproken.

Van Vught (2002) stelt dat tijdens coöperatief leren er sprake is van een samenwerkingssituatie waarbij positieve wederzijdse afhankelijkheid noodzakelijk is. De opdracht moet op dusdanige wijze worden geformuleerd dat de groep alleen succesvol kan zijn, als alle groepsleden zich inzetten en een bijdrage willen leveren. Eveneens geeft Van Vught (2002) aan dat bij opdrachten waar het groepsproces complex is, het ingrijpen van de leerkracht kan leiden tot een verminderde samenwerking binnen de groep.

Knapen (2004) geeft aan dat je als leerkracht ervoor moet zorgen dat leerlingen beter leren samenwerken. Door de klassenorganisatie zodanig aan te passen dat het samenwerken van leerlingen ordelijk, rustig, snel en efficiënt verloopt, moet je gedragsverandering bij leerlingen kunnen bewerkstelligen.

Wanneer beide theoretici met elkaar worden vergeleken, valt op dat Van Vught zich met name richt op de groep en het groepsproces, waar Knapen meer de leerkracht centraal stelt. Volgens Van Vught kan het ingrijpen van de leerkracht tijdens het groepsproces leiden tot verminderde samenwerking, waar Knapen aangeeft dat klassenorganisatie door de leerkracht tot betere samenwerking leidt.

Mijn ervaring vanuit de praktijk is dat wanneer de leerkracht veel klassenorganisatie en controle uitoefent, de samenwerking inderdaad vermindert. Ik sluit mij daarom aan bij Van Vught (2002). Tijdens het onderzoeksproces is door mij ervaren dat door klassenorganisatie alléén, geen gedragsverandering bewerkstelligd wordt. Mijns inziens is klassenorganisatie belangrijk maar ondergeschikt aan het proces. Leerlingen in mijn groep binnen het speciaal basisonderwijs hebben zeker behoefte aan een goede klassenorganisatie, echter is dit niet afdoende om goede samenwerking tot stand te brengen.

Een minder centrale rol tijdens de samenwerking innemen, waardoor leerlingen meer zelfstandigheid krijgen, is een doelstelling. Deze verandering in mijn leerkrachtgedrag is nodig om niet bepalend te zijn binnen de klas. Als leerkracht is het belangrijk een zekere "afstand" te nemen en het proces te laten ontstaan. De leerlingen meer vrijheid tot ontdekken bieden is mijn uitdaging binnen het onderzoek.

Paragraaf 2.3 Leerling-vaardigheden

Naast de reeds besproken leerkrachtvaardigheden zijn om een goede samenwerking te bewerkstelligen tevens leerling-vaardigheden nodig. Samenwerkingsvaardigheden zoals overleggen, actief luisteren, rekening houden met elkaar en groepsverantwoordelijkheid komen hier weer ter sprake. Deze basis is noodzakelijk om te kunnen starten met de werkvormen van coöperatief leren. Al vanaf groep één en twee worden de beginselen van het samenwerken bijgebracht, die vervolgens in de daaropvolgende groepen verder uitgewerkt worden. In bijlage 2 is zichtbaar gemaakt in welke jaargroepen wat wordt aangeleerd.

Volgens Förrer (2008) kunnen er rollen worden aangeleerd om duidelijkheid te creëren bij samenwerken. De rollen die in mijn groep zijn aangeboden:

Tafelbaas	De persoon die verantwoordelijk is voor het verzetten van de tafels
Materiaalbaas	De persoon die zorg draagt voor alle benodigde materialen
Schrijver	De persoon die dingen opschrijft als het nodig is
Stilte- kapitein	Deze persoon houdt in de gaten of zijn groepsgenoten niet te hard praten (volume)
Tijdbewaker	De persoon die de tijd in de gaten houdt
Aanmoediger	Degene die de groep aanmoedigt tijdens het werken
Taak – kapitein	De persoon die ervoor zorgt dat iedereen bij de groep blijft en zijn/haar taak uitvoert

Tabel 2: Rolverdeling (Förrer, 2008)

De leerlingen in mijn stamgroep hebben door hun diverse problematieken behoefte aan duidelijkheid en structuur. Het voorafgaand verdelen van de rollen zorgt voor een bepaalde rust. Iedereen weet wat zijn/haar taak is, waardoor bij de volgende opdracht geen onduidelijkheid maar zekerheid heerst rondom de taakverdeling. Het is van belang om de leerlingen te ondersteunen bij het verdelen van de rollen. Het is de bedoeling dat zij inspraak hebben, echter is de beeldvorming rondom de rollen nog lastig. Door middel van modeling (Kuiken & Vermeer, 2005), het voor- en nadoen door de leerkracht van het gewenste gedrag/houding, zal het beeld helder worden.

Tijdens observaties is gebleken dat bij de leerlingen in mijn stamgroep de bovenstaande rollen nog niet duidelijk zijn. Binnen mijn groep in het speciaal basisonderwijs kunnen de leerlingen zich van deze rollen geen concrete voorstelling maken. Het op zichzelf staande begrip zegt hen niets. Aan de hand van het onderstaande praktijkvoorbeeld zal dit worden geïllustreerd.

Bij het verdelen van de rollen van Förrer komt er veel commentaar vanuit de leerlingen.

“ Stilte – kapitein, dat kan toch niet? Een kapitein is nooit stil. Die zegt wat anderen moeten doen”.

“ Taak- kapitein, dat is weer zo’n raar woord! Een kapitein doet geen taken, die laat hij door zijn personeel doen”.

Het is dan ook van belang om voor hen te visualiseren, letterlijk laten zien door de leerkracht, welke rolverdeling bij welke taak hoort.

Paragraaf 2.4 Literatuurbevindingen ten aanzien van het onderzoek

Vanuit literatuurstudie is door mij opgemerkt dat de samenwerkingsvaardigheden voldoende aanwezig moeten zijn om coöperatief leren tot stand te brengen. Theoretici als Förrer en Kagan geven mij een kader om met coöperatief leren in mijn groep aan het werk te gaan. Zij geven aan dat er een bepaalde basis nodig is, alvorens hiermee gestart kan worden. De basiskennmerken van Förrer (2004) maar zeker ook de GIPS van Kagan (2007) geven mij handvatten om succesvol coöperatief te leren.

Basiskennmerken Förrer

Directe interactie

Betekenis voor mijzelf als leerkracht

Leerlingen worden betrokken bij de werkvormen waardoor inbreng ontstaat. Als leerkracht geeft dit inzicht en houvast. Er ontstaat wederkerigheid.

Individuele verantwoordelijkheid

Doordat de leerlingen zich verantwoordelijk voelen voor hun eigen bijdrage aan de groepsopdracht, kan ik als leerkracht een meer begeleidende rol op mij nemen.

Positieve wederzijdse afhankelijkheid

Door middel van samenwerking tussen leerkracht en leerlingen wordt het vooropgestelde doel bereikt. Beide partijen zijn verantwoordelijk voor het resultaat.

Samenwerkingsvaardigheden

De leerlingen hebben geoefend met deze vaardigheden. Hierdoor heb ik inzicht gekregen in mijn persoonlijke valkuilen als controledrang en snel ingrijpen.

Evalueren

Zowel groepsproduct als groepsproces worden besproken binnen de kleine groepen maar ook klassikaal. Als leerkracht neem ik deze bevindingen mee naar de volgende opdracht.

Terugkijkend naar de GIPS van Kagan (2007) is mij duidelijk geworden dat zowel Kagan als Förrer dezelfde aspecten van coöperatief leren behandelen. Echter ontbreekt bij Kagan de evaluatiefase, een voor mij essentieel onderdeel van coöperatief leren.

Daarbij geeft Förrer (2008) een rolverdeling die meer structuur oplevert tijdens het samenwerken. Voor mijn onderzoek is dit belangrijke kennis gebleken, die inzicht heeft gegeven in welke bijdrage coöperatief leren kan bieden voor het verbeteren van de samenwerking in mijn groep.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

In het vorige hoofdstuk is literatuur gepresenteerd, die aansluit bij de volgende hoofdonderdelen:

- Coöperatief leren en samenwerken.
- Leerkrachtvaardigheden
- Leerling-vaardigheden

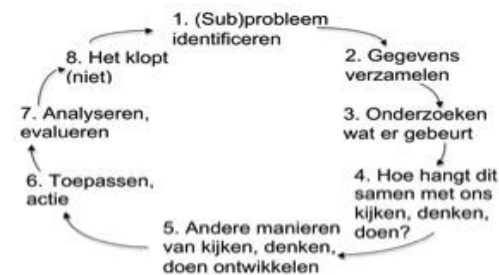
Dit heeft een theoretisch kader geboden om het beantwoorden van de onderzoeksvraag te onderbouwen.

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan onder andere de onderzoeksstrategie, wie er aan het onderzoek meewerken, de kwaliteit en de onderzoeksmethoden.

Paragraaf 3.1 Onderzoeksstrategie: keuze en verantwoording

Op welke manier kan coöperatief leren bijdragen aan het verbeteren van de samenwerking tussen leerlingen in mijn groep?

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is er gekozen om een actieonderzoek uit te voeren. Ponte (2006) geeft aan dat actieonderzoek zich kenmerkt doordat de onderzoeker samen met betrokkenen een nieuwe aanpak ontwikkelt en uitprobeert. Migchelbrink (2007) omschrijft het praktijkgerichte actieonderzoek, waarbij betrokkenen een stem hebben in wat er gebeurt. De betrokkenen zijn de personen die de effecten zullen merken. Hun reacties en meningen binnen dit onderzoek zijn daarom van belang.

Model 1: Cyclisch actieonderzoek (Werkman, 2010)

Het is noodzakelijk dat er een wederkerige relatie plaatsvindt, waarbij de onderzoeker kijkt naar de veranderingen, de uitkomsten en zijn eigen handelwijze. Actieonderzoek is volgens Werkman (2010) een cyclisch proces. Het beoogt werkelijke verandering te realiseren in de praktijk.

Mijn doel als onderzoeker binnen dit actieonderzoek is op een effectieve en efficiënte wijze te komen tot betere resultaten. Daarom sluit dit aan bij wat Ponte (2006) en Migchelbrink (2007) aangeven over actieonderzoek. Samen met de betrokkenen zal kwaliteitsverbetering voorop staan.

Paragraaf 3.2 Triangulatie en betrouwbaarheid

Door verschillende invalshoeken of benaderingen in te brengen, wordt gewerkt aan triangulatie (Kallenberg, 2007). Dit is een manier om betrouwbaarheid en validiteit te verhogen. Bij ieder onderzoeksinstrument is teruggekeken naar het doel. Doordat er gewerkt wordt met verschillende onderzoeksinstrumenten om de deelvragen te beantwoorden, wordt er tegemoet gekomen aan de objectiviteit en betrouwbaarheid van het onderzoek. Respondenten ondersteunen en begeleiden. De onderzoeksgegevens zullen enkel geschikt zijn voor de praktijksituatie waarbinnen het onderzoek plaatsvindt. Elders zullen deze niet te gebruiken zijn. Indien dezelfde onderzoeksinstrumenten in een andere praktijksituatie gebruikt worden, is het mogelijk dat er andere resultaten uit komen.

Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te waarborgen geeft Kallenberg (2007) aan dat indien er vragenlijsten worden gehanteerd, dezelfde vragen aan diverse personen moeten worden gesteld. Doordat de vragenlijst mondelinge toelichting krijgt is het ook mogelijk om betrouwbaarheid te waarborgen. De vraag kan mondeling anders geformuleerd worden, maar kan eigenlijk maar op één manier worden beantwoord (Kallenberg, 2007). Tijdens het kringgesprek zal rekening gehouden moeten worden dat iedere leerling anders is. Eigen meningen en meningen laten afhangen van anderen, zijn mogelijke struikelblokken. Dit komt door de beïnvloedbaarheid van ieder individu. Als onderzoeker garandeer je veiligheid, openheid en respect, die de basis vormen in het pedagogisch klimaat.

Paragraaf 3.3 Onderzoeksparadigma

Actieonderzoek is normatief. Het houdt een bepaalde richting voor verandering voor ogen. Democratie, het gegeven dat zoveel mogelijk mensen mee vorm kunnen geven, is haar ethisch uitgangspunt. Het onderzoek is emancipatorisch. Hierdoor is het enige paradigma dat past bij mijn onderzoek interpretatief. Dit paradigma richt zich op het individu en heeft als doel om de subjectieve, menselijke ervaring te verhelderen en te begrijpen (De Lange, 2011). Het zwaartepunt ligt op het menselijk handelen dat begint bij de ervaringen van de deelnemers.

Paragraaf 3.4 Respondenten en belanghebbenden

Dit onderzoek wordt uitgevoerd met medewerking van de groepsleerkrachten van groep 7. Na uitvoering van het onderzoek hebben ook de andere groepsleerkrachten van de bovenbouw hier profijt van. Doordat het onderzoek uitgevoerd wordt in de stamgroep, groep J2, hebben zij momenteel alleen indirect te maken met het onderzoek. Mijn huidige duopartner en voormalige vervanger zijn direct betrokkenen doordat er met hen een interview aan de hand van een vragenlijst wordt afgenomen.

De leerlingen zijn direct betrokken aangezien hun meningen en besluiten een cruciale rol spelen. Doordat de leerlingen ideeën aandragen over wat er eventueel aangepast gaat worden, is hun participatie belangrijk. Hierdoor ontwikkelen zij betrokkenheid, die noodzakelijk is, aangezien zij moeten gaan werken met de resultaten.

Als onderzoeker verwacht ik dat het samenwerken hierdoor verbeterd wordt.

De Lio-stagiare en de assessor zijn tevens betrokkenen, door het uitvoeren van de observaties. Ook speel ik als onderzoeker en als groepsleerkracht een belangrijke rol, door mijn leiding en begeleiding bij dit onderzoek en de testperiode in de praktijk.

Paragraaf 3.5 Ethische aspecten van het onderzoek

Ethiek is de wetenschap die zich bezighoudt met het onderzoek naar waarden en normen. Centraal staat daarbij de kwestie wat moreel goed is,- of niet. De eigenlijke uitdaging waar de ethiek voor staat, is het (helpen) vinden van antwoorden op de vraag: “wat goed is voor de mensen”. (Valstar, 1998).

Voordat het onderzoek plaatsvindt in de praktijk is het nodig om alle betrokkenen in te lichten. Er moet duidelijk gecommuniceerd zijn om ervoor te zorgen dat er vertrouwen heerst. Als onderzoeker moet je veiligheid, zorgvuldigheid en openheid waarborgen. Zo weten collega's en leerlingen wat er van hen verwacht wordt, maar ook hoe er met gegevens zal worden omgegaan.

Een belangrijk aspect van ethiek is privacy. Het is belangrijk om ouders toestemming te vragen voor het bevragen van hun kind. Voor de leerlingen heeft een transparante, mondelinge toelichting plaatsgevonden. Duidelijk is gemaakt dat er sprake is van wederkerigheid, tweerichtingsverkeer en dat zij nodig zijn om dit onderzoek uit te kunnen voeren.

Onderzoeksgegevens verkregen uit de observaties, vragenlijsten en interviews zullen worden gewaarborgd. Als onderzoeker garandeer je vertrouwelijkheid en anonimiteit. Hierin zal een balans gevonden worden tussen recht om gegevens te verzamelen en respect voor privacy. Er zullen geen namen worden genoemd maar enkel afkortingen worden gebruikt.

Paragraaf 3.6 Vormgeving van het onderzoek

Om de vormgeving van dit onderzoek duidelijk weer te geven zal de keuze voor de onderzoeksinstrumenten verhelderd worden, evenals de wijze waarop data verzameling en analyse plaatsvindt. Per deelvraag wordt helder weergegeven op welke manier onderzocht gaat worden.

Hoe beleven de leerlingen het samenwerken op dit moment en welke mogelijkheden zien leerlingen om dit te verbeteren?

Om de bovenstaande deelvraag te beantwoorden is er gekozen voor het invullen van een vragenlijst door leerlingen en het voeren van een kringgesprek. De zelfgemaakte vragenlijst (bijlage 3) is aan de hand van de methode Sociale Talenten opgesteld, om hun beleving van samenwerken te achterhalen. De vragenlijst wordt door alle dertien leerlingen in de groep ingevuld. Op deze manier is er 100% respons en kan er een betere vergelijking worden gemaakt. Er wordt voor gekozen om deze vragenlijst klassikaal, onder begeleiding van mij als leerkracht, in te laten vullen. Zo kunnen de vragen mondelinge toelichting krijgen wanneer dit nodig blijkt. Het is mogelijk dat deze vragenlijst door mijzelf worden afgenomen vanwege het feit dat er geen vragen instaan die betrekking hebben op de leerkracht. De vragenlijst zal zowel aan het begin als aan het eind van de onderzoeksperiode worden ingevuld, met als doel te kijken hoe de leerlingen het ervaren hebben. Binnen de vragenlijst is gekozen voor zowel open als gesloten vragen. Bij de gesloten vragen wordt onderscheid gemaakt tussen schaalvragen, meerkeuzevragen en ja/nee vragen (Kallenberg, 2007). De open vragen vergen een stukje denkwerk van leerlingen en worden naar hun eigen beleving ingevuld. De resultaten worden in een overzicht verwerkt.

Om het tweede gedeelte van de deelvraag te beantwoorden is er gekozen voor een kringgesprek. Binnen dit onderzoek is actieve deelname van betrokkenen van groot belang. De eventuele veranderingen die gaan plaatsvinden hebben directe invloed, waardoor het belangrijk is dat leerlingen dit positief ervaren. Ieder kringgesprek heeft voor- en nadelen. Als onderzoeker wil je inductieve gegevens verzamelen (De Lange, 2011). Dit creëert mogelijkheden om het samenwerken te verbeteren vanuit de leerlingen te laten komen. Een niet te vergeten aspect is tijd.

Een kringgesprek is minder tijdrovend dan bijvoorbeeld een interview. Helaas hebben niet alle leerlingen tijdens het gesprek evenveel inbreng. Voor de opbrengsten van het kringgesprek is het wel belangrijk dat iedere leerling zijn/haar standpunt kan weergeven. Stemmen is dan een mogelijkheid. De vragen die naar voren komen hebben te maken met de verschillende aspecten van de samenwerking op dit moment. Indien de leerlingen tot een verander- en/of verbeterpunt komen tijdens het gesprek, zal dit gezamenlijk doorgesproken worden alvorens het doorgevoerd wordt.

Welke meerwaarde heeft coöperatief leren voor het versterken van samenwerkingsvaardigheden?

Deze deelvraag zal aan de hand van een observatie met behulp van een kijkwijzer (bijlage 1) worden beantwoord. De kijkwijzer is gemaakt om erachter te komen of de verschillende aspecten van coöperatief leren aanwezig zijn bij de leerlingen en zal door meerdere respondenten worden ingevuld.

Dertien leerlingen zullen dezelfde twee samenwerkingsopdrachten uitvoeren. Tijdens de observatie worden drie groepjes leerlingen aan de hand van de kijkwijzer geobserveerd. De observatie vindt plaats door twee observatoren, om de resultaten van de kijkwijzer zo objectief en betrouwbaar mogelijk te maken. Zij gaan gedurende tien minuten turven of de observatiepunten zichtbaar zijn. Na de observatie wordt er een gesprek gevoerd tussen de observatoren en de onderzoeker om opvallende uitkomsten en gedragingen vast te leggen. In bijlagen 8 en 9 worden de daadwerkelijke turflijsten geplaatst, waar eventuele opvallendheden bij genoteerd worden. De daadwerkelijke observatie zal in twee lijngrafieken genoteerd worden. Hierbij worden zowel de resultaten als de groepjes met elkaar vergeleken. De observatiepunten zijn zo geformuleerd dat er rekening is gehouden met de mogelijkheid dat de leerlingen verder komen dan de basisprincipes. Daarom zijn de GIPS (Kagan, 2007) kenmerken van coöperatief leren geïntegreerd binnen de kijkwijzer. Natuurlijk zijn er bij dit onderzoekmodel zowel voor- als nadelen. De keuze voor een kijkwijzer heeft te maken met het scoren per onderdeel. Dit wordt heel concreet weergegeven. Per onderdeel scoren heeft als nadeel dat opvallende gedragingen en waarnemingen niet gescoord worden. Als oplossing is er een lege ruimte aangebracht om notities te maken. De observatoren zijn een lio-stagiare en een assessor² van buiten onze onderwijspraktijk. Beiden zijn onafhankelijk, staan buiten mijn klassensituatie en hebben geen voorafgaande mening of denkpatroon ontwikkeld ten aanzien van coöperatief leren in groep J2. Dit is belangrijk om waarde vrije gegevens te verkrijgen. Doordat er twee onafhankelijke personen observeren, kunnen de gegevens met elkaar vergeleken worden en vindt er triangulatie van de instrumenten plaats.

Vanuit de observatie zal duidelijk worden op welke vlakken er nog verbetermogelijkheden zijn. In de praktijk zullen aanpassingen worden gedaan om dit mogelijk te maken en deze worden uitgeprobeerd om te zien of dit de samenwerking daadwerkelijk verbetert. De aanpassingen die door de leerkracht en/of de leerlingen positief ervaren worden blijven gehanteerd.

² **Een assessor:** Een persoon die bevoegd is om assessments af te nemen, waarbij observeren een specifiek onderdeel van is.

Welke vaardigheden en attitude heb ik als leerkracht nodig om coöperatief leren toe te passen in deze groep?

Deze deelvraag zal beantwoord worden in een interview met de groepsleerkrachten van groep J2 (mijn huidige duopartner en mijn voormalige vervanger). Door middel van observaties in dezelfde deelgebieden zal er een beeld gevormd worden van hun bevindingen rondom coöperatief leren en de toepassing in de praktijk. Om meer inzicht te krijgen in wat ik als groepsleerkracht kan betekenen, is leerkrachtgedrag geobserveerd. Om meer grip op de uitkomsten te krijgen is ervoor gekozen om het gesprek volgens een van tevoren opgestelde vragenlijst (bijlage 4) te laten verlopen.

Kallenberg (2007) geeft aan dat op deze manier alle te behandelen onderwerpen aan bod komen, waardoor een vergelijking makkelijker is te maken. Door beide groepsleerkrachten wordt gebruik gemaakt van dezelfde vragenlijst. Kallenberg (2007) geeft ook aan dat door dezelfde vragen te stellen wordt gewerkt aan betrouwbaar onderzoek. Een onderzoek is volgens hem betrouwbaar wanneer het dezelfde resultaten oplevert als het op precies dezelfde manier wordt herhaald. Door middel van dit interview wordt gekeken in welke mate coöperatief leren reeds geïntroduceerd is in deze groep. Er worden vragen gesteld over de verschillende werkvormen die toegepast worden in de praktijk en gekeken naar vaardigheden en attitude van de leerkracht zodat het handelen eventueel kan worden aangepast. De resultaten van dit onderzoek zullen gebruikt worden voor het zoeken naar werkvormen die aansluiten bij de behoefte van deze groep. De combinatie van de theoretische basis over coöperatief leren, mijn leerkrachtgedrag als persoon en effecten in de praktijk, maken de triade compleet.

Hoofdstuk 4 Datapresentatie en data-analyse

In dit hoofdstuk worden verkregen gegevens (data) weergegeven, geordend per vraagstelling. Zowel kwalitatieve als kwantitatieve data komen aan de orde. Hiervan wordt een analyse gemaakt, die per deelvraag en daarbij behorend onderzoeksinstrument gepresenteerd en uitgewerkt wordt.

Paragraaf 4.1 Vragenlijst en kringgesprek

Hoe beleven de leerlingen het samenwerken op dit moment en welke mogelijkheden zien leerlingen om dit te verbeteren?

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden, is er gekozen om een vragenlijst en een kringgesprek af te nemen met alle dertien leerlingen. De ingevulde vragenlijsten zijn geanalyseerd. In de onderstaande tabel staat beknopt de hoofdlijn uitgewerkt.

Deelvraag	Vragenlijst
Hoe beleven de leerlingen het samenwerken op dit moment?	Leerlingen geven aan dat het samenwerken in onze groep meestal niet met succes verloopt. Als redenen geven leerlingen: • niet naar elkaar luisteren • niet overleggen • door elkaar praten • ruzie doordat er geen oplossing komt
Welke mogelijkheden zien leerlingen om dit te verbeteren?	Leerlingen geven de volgende antwoorden: • Duidelijke regels afspreken en ons eraan houden • Vaak samenwerken (oefenen) • Beter naar elkaar luisteren • Niet door elkaar praten • Niet teveel op onaardige manieren reageren

Tabel 3: Uitwerking vragenlijst

De uitwerking van deze antwoorden zijn opgenomen in bijlage 5.

Door een onverwachte wending in de onderzoeksresultaten is er een extra onderzoeksinstrument toegevoegd: interviews met leerlingen die een negatieve beleving van samenwerken hebben. Dit is gebleken uit antwoorden in bijlage 5, gegeven door de leerlingen die twijfelachtige onderzoeksresultaten weergaven.

Om meer inzicht te krijgen in het tweede gedeelte van deze deelvraag, heeft er een kringgesprek plaatsgevonden. Er zijn vragen gesteld die te maken hebben met de samenwerking en mogelijkheden die de leerlingen zien om deze te verbeteren. Iedere leerling heeft stemkaartjes (blauw en rood) die bij enkele vragen nodig zijn. Het is van belang dat elke leerling zijn/haar standpunt kan weergeven, aangezien eventuele veranderingen en/of verbeteringen van directe invloed op hen zijn.

Deelvraag	Kringgesprek
Welke mogelijkheden zien leerlingen om de samenwerking te verbeteren?	- Duidelijke regels afspreken Welke regels? - Niet door de klas lopen (naar een ander groepje) - Samen oplossen - Fluisteren (zachtjes overleggen) - Elkaar laten uitpraten Bij 5 van de 13 leerlingen lukt het niet om zich hieraan te houden. Hoe kunnen we dit verbeteren? - Verschil maken tussen regels van het samenwerken en de klassenregels
Tabel 4: Uitwerking kringgesprek	

In bijlage 6 is de uitwerking van het kringgesprek opgenomen, evenals het overzicht tussen samenwerkingsregels en klassenregels.

Aan de hand van de antwoorden die zijn ingevuld, zijn er tenslotte enkele interviews gehouden. Leerlingen die hebben aangegeven een negatieve beleving te hebben van samenwerken, dat wil zeggen antwoorden gegeven hebben als: “het gaat wel, samenwerken is lastig, ik werk liever alleen”, zijn geïnterviewd. De antwoorden van deze interviews zijn uitgewerkt in bijlage 7.

In bijlage 12 wordt een analyse gegeven waarin de antwoorden van de vragenlijsten en het kringgesprek geïntegreerd zijn met de antwoorden uit de interviews. Met behulp van enkele sleutelwoorden zal de kern van de antwoorden in een tabel worden toegelicht. In de tabel staat door middel van sleutelwoorden aangegeven hoe de beleving van het samenwerken is ervaren.

Door middel van de analysetechniek van de codeboom (De Lange, 2011) zijn sleutelwoorden geformuleerd.

Sleutelwoorden die gebruikt zijn omtrent negatieve belevingen zijn: *overleggen*, *niet luisteren*, *lawaai/drukke*. De meerderheid van de leerlingen heeft één of meerdere van deze woorden benoemd omtrent de samenwerking in onze klas.

Sleutelwoorden die gebruikt zijn omtrent positieve belevingen zijn: *prettig om elkaar te helpen*, *overleggen*, *sneller*. De meerderheid van de leerlingen benoemt deze sleutelwoorden als positieve kant van samenwerken.

Paragraaf 4.2 Observatie aan de hand van een kijkwijzer

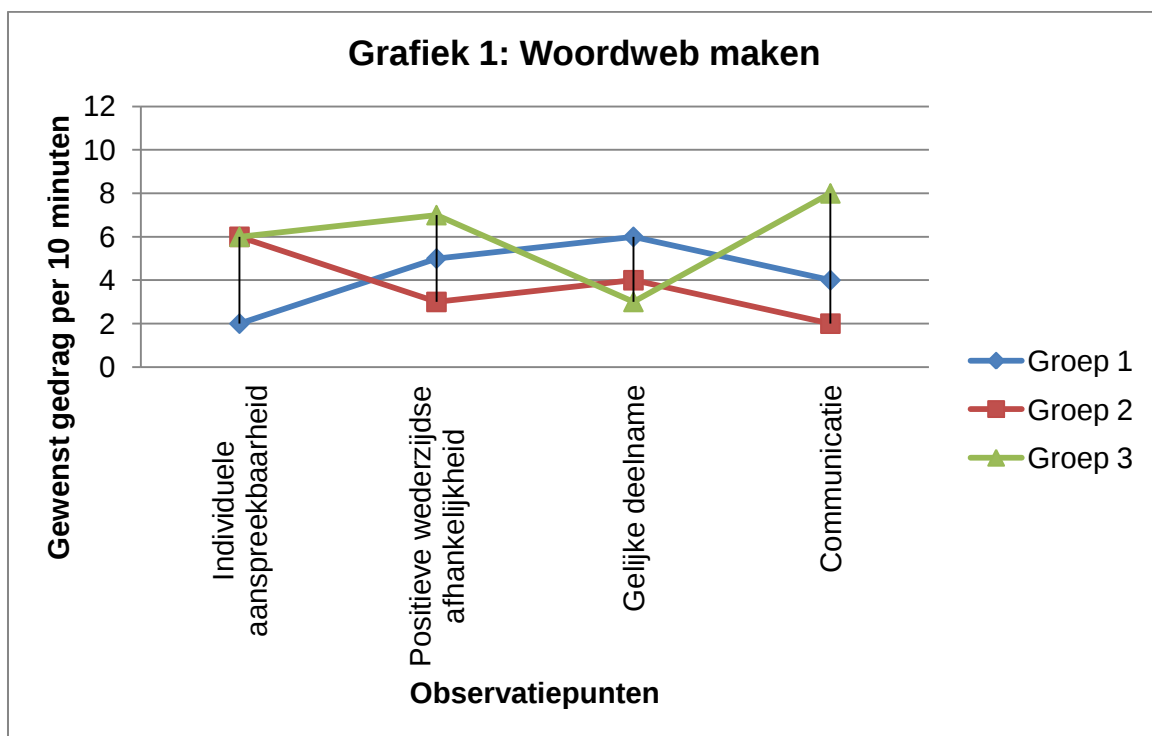
Welke meerwaarde heeft coöperatief leren voor het versterken van samenwerkingsvaardigheden?

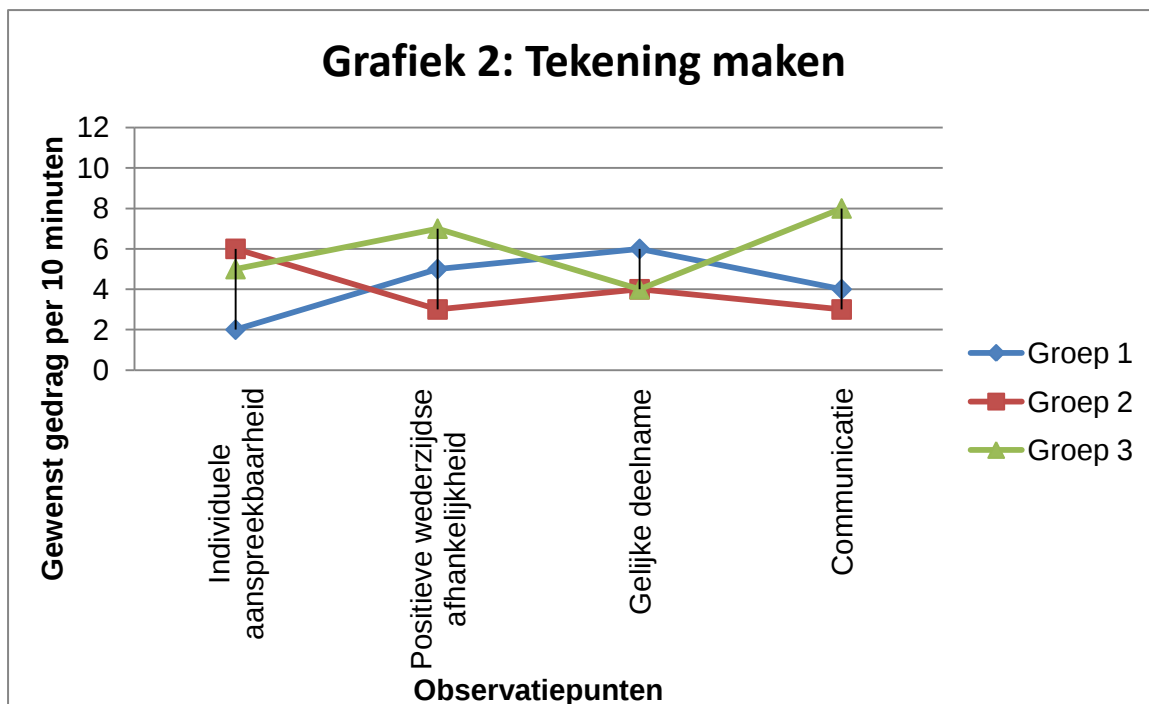
Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden heeft er een nulmeting plaatsgevonden, waarbij drie groepen leerlingen zijn geobserveerd met behulp van een kijkwijzer. De resultaten worden in de onderstaande lijngrafiek weergegeven. De losse turflijsten zijn terug te vinden in de bijlagen 8 en 9.

De lijngrafiek geeft de mogelijkheid om het verloop tussen de drie groepen te laten zien. Per groep wordt zichtbaar waar verbeterpunten liggen en welke er reeds beheerst worden. De punten aanspreekbaarheid, afhankelijkheid, gelijke deelname en communicatie worden bekeken. Indien deze toenemen wordt samenwerking bevorderd.

De onderstaande weergave is gebaseerd op het gewenste gedrag van de leerlingen gedurende tien minuten. De keuze voor twee losse grafieken heeft te maken met de vergelijkingsmogelijkheid om de betrouwbaarheid te vergroten. Niet iedere leerling zal de opdracht op dezelfde wijze begrijpen en verwerken.

Voorbeeld: Groep 1 heeft met het maken van het woordweb 2 punten gescoord op het gebied van individuele aanspreekbaarheid. Dat betekent dat zij 2 van de 10 minuten het gewenste gedrag hebben laten zien. De overige 6 minuten is er geen vorm van individuele aanspreekbaarheid zichtbaar geweest.

In beide lijngrafieken is te lezen dat alle groepen verschillen in niveaus.

Groep 1 geeft een opvallend beeld weer. Zij scoren zowel bij het woordweb als de tekening precies dezelfde punten. Dit betekent dat groep 1 precies hetzelfde aantal keren het gewenste gedrag laat zien per 10 minuten. Er is dus geen verschil in score te zien in de beide uit te voeren opdrachten.

Groep 2 laat een goede score zien op het gebied van individuele aanspreekbaarheid, zowel bij het woordweb als de tekening. Dit houdt in dat elke leerling zijn taak uitvoert en weet dat hij/zij hier verantwoordelijk voor is. Groep 2 laat dit 6 keer per 10 minuten zien. Het valt op dat de overige punten veel lager gescoord worden. Hierbij is tevens zichtbaar dat de score voor gelijke deelname en positieve wederzijdse afhankelijkheid bij het woordweb en de tekening hetzelfde zijn.

Groep 3 scoort bij beide activiteiten hoog op het gebied van communicatie. Het valt op dat bij beide activiteiten op het gebied van gelijke deelname laag gescoord worden. Groep 3 heeft echter wel een regelmatig, hoog profiel. Het is zichtbaar dat zij bij het woordweb 6 tot 7 keer het gewenste gedrag per tien minuten laten zien en 5 tot 7 keer bij het maken van de tekening.

Aan het eind van de onderzoeksperiode zijn beide opdrachten nogmaals in dezelfde groepssamenstelling uitgevoerd. Opvallend is dat de groepsresultaten verbeteren naarmate de leerkracht verandert. Daarbij is herhaling en oefening nodig om de samenwerkingsvaardigheden te verbeteren.

Na de observatie heeft er een feedbackgesprek plaatsgevonden met beide observatoren over hun bevindingen rondom mijn leerkrachtgedrag. Dit gesprek heeft bijgedragen aan het beantwoorden van deze deelvraag. In bijlage 13 zal dit worden gepresenteerd.

Paragraaf 4.3 Interview groepsleerkrachten groep J2

Welke vaardigheden en attitude heb ik als leerkracht nodig om coöperatief leren toe te passen in deze groep?

Aan de hand van een zelfgemaakte vragenlijst is er een interview afgenomen met twee groepsleerkrachten; mijn duopartner en mijn voormalige vervangster in groep J2. Hieruit zijn duidelijke overeenkomsten naar voren gekomen, maar toch ook enkele verschillen. Er is gekozen voor een tabelvorm, zodat per vraag de overeenkomsten en verschillen duidelijk te lezen zijn.

Groepsleerkrachten C.	Groepsleerkracht M.
<i>Introductie coöperatief leren</i> De beginselen zijn in de groep geïntroduceerd. De leerlingen kennen de werkvorm. Op gestructureerde wijze → overlegmomenten en samenwerkingsmomenten binnen de vakken. Vaak in heterogene, kleine groepjes.	<i>Introductie coöperatief leren</i> De leerlingen werken samen aan één opdracht. Overlegsituaties, samen bedenken, ontwerpen, taken verdelen (wie doet wat). Gestructureerd is belangrijk. Tevens visueel maken voor de leerlingen, bespreken van elke stap. Vaak heterogene, kleine groepjes of in duo's.
<i>Reeds toegepaste werkvormen in de groep</i> Nog weinig werkvormen toegepast omdat de leerlingen de basis voor het samenwerken eerst moeten beheersen. Wel praten met elkaar over bepaald onderwerp, sketches bij een vak als Taal in Beeld.	<i>Reeds toegepaste werkvormen in de groep</i> Nog weinig werkvormen toegepast. De basis van het samenwerken zijn in langzame stappen geïntroduceerd. Pas op een later tijdstip zijn de leerlingen toe aan andere werkvormen. Wel praten over een bepaald onderwerp, zoals bij taal en de zaakvakken.
<i>Goed samenwerkende kinderen</i> Het is belangrijk dat de leerkracht de groepen samenstelt. Niet alle leerlingen passen goed bij elkaar op samenwerkingsgebied. Sterkere leerlingen staan model voor de zwakkere leerlingen. Aspecten als: • begrip tonen voor elkaar • respectvol reageren, elkaar uit laten praten. • rekening houden met elkaar • overleggen en verwachtingen uitspreken naar elkaar zijn de basiselementen. Goed samenwerken is niet alleen afhankelijk van de leerlingen, maar ook van de leerkracht en het moment waarop je deze opdracht geeft.	<i>Goed samenwerkende kinderen</i> Het is belangrijk dat de leerkracht de groepen samenstelt. De leerlingen weten vaak niet zelf met wie ze het beste kunnen werken. Welke leerlingen je als leerkracht bij elkaar plaatst hangt af van de soort samenwerkingsopdracht. Aspecten als: • begrip tonen voor elkaar • respectvol reageren • rekening houden met elkaar • overleggen • elkaar uit laten praten zijn de basiselementen. Goed samenwerken is zeker niet alleen afhankelijk van de leerlingen, maar zeker ook de leerkracht en de opdracht die gegeven wordt. Het moment is niet per se bepalend of het samenwerken lukt.
<i>Aangeraden werkvormen</i> Eenvoudig beginnen. Gestructureerd. Voorwaarden samenwerken moeten aanwezig zijn. In kleine groepjes of tweetallen starten. Overlegvormen, waarbij eventueel rollen / taakverdeling aan te pas komt. Werkvormen waarbij kinderen samen tot één resultaat komen.	<i>Aangeraden werkvormen</i> Eenvoudig beginnen. Gestructureerd. Voorwaarden samenwerken moeten aanwezig zijn. Eerst klassikale les over: "Wat is samenwerken?" Daarna kleine opdrachten in tweetallen, pas later in groepjes werken. Overlegvormen waarbij je voorafgaand bespreekt wat je van de leerlingen verwacht. Niet teveel eisen stellen als leerkracht. Doel: samen tot één resultaat komen.

Groepsleerkracht C.	Groepsleerkracht M.
<i>Afgeraden werkvormen</i> De leerlingen moeten precies weten wat er van hen verwacht wordt. Tussentijdse controle, stimuleren en bevestiging is zeker nodig. Niet steeds wisselen van groepje maar langere tijd dezelfde. Dit brengt rust en structuur.	<i>Afgeraden werkvormen</i> Groepjes niet groter dan vier leerlingen. Geen werkvorm kiezen waarbij er bijvoorbeeld langer dan 45 minuten aaneengesloten dezelfde rollen worden gebruikt. Rollen wisselen, groepssamenstelling 1x per week wijzigen. Belangrijk is om iedere dag in het groepje te werken, eind van de dag te evalueren en de leerlingen positieve kenmerken van elkaar te laten benoemen. Hierdoor creëer je inzicht in elkaars- en eigen kunnen.
<i>Vaardigheden van de leerkracht</i> De juiste leerlingen bij elkaar kunnen zetten. De leerkracht moet de groep goed kennen en kunnen hanteren in vrije situaties. De leerlingen moeten iets van elkaar kunnen hebben, respect voor elkaar. Anders kun je niet laten samenwerken. Ondanks de structuur moet je als leerkracht ruimte bieden, duidelijkheid en leerlingen ook laten ervaren (tot bepaalde hoogte)	<i>Vaardigheden van de leerkracht</i> Inzicht in welke leerlingen bij elkaar in een groepje kunnen. De leerkracht moet de groep goed kennen. De leerkracht moet structuur bieden, duidelijke regels hanteren (voorafgaand besproken moeten worden) en tolerant en geduldig zijn. Tijdens het samenwerken is het belangrijk een begeleidende, coachende rol aan te nemen, ruimte te bieden. Ook iedere tien minuten een tussenevaluatie waarin leerlingen en leerkracht eerlijk uitspreken hoe het verloopt. Als leerkracht moet je een beetje lef hebben, gewoon doen, ook al gaat het mis.
<i>Attitude van de leerkracht</i> Je moet open staan voor de verschillende denkwijzen van leerlingen. Proberen je in hen te verplaatsen. Rekening houden met de verschillen. Duidelijke rol op je nemen voor- tijdens en na het samenwerken. Een combinatie van leiden (duidelijk formuleren van de opdracht), coachen/begeleiden (leerlingen laten ervaren) en observeren (ingrijpen indien nodig)	<i>Attitude van de leerkracht</i> Als leerkracht moet je rekening houden met de verschillen tussen leerlingen. Je moet je verwachtingen met de leerlingen delen, waarbij je een duidelijke rol aanneemt (voor- tijdens en na het werken). Openstaan voor suggesties van leerlingen.
Tabel 5: Uitwerking interview groepsleerkrachten	

In het interview ziet men dat beide groepsleerkrachten het coöperatief leren bekijken vanuit de onderwijspraktijk. Als je kijkt naar de gegeven antwoorden geeft het vooral weer waar zij mee te maken hebben in hun groep. Het valt op dat tijdens het interview veel overeenkomstige antwoorden gegeven zijn.

Beide groepsleerkrachten geven aan dat een begeleidende, coachende rol aannemen als leerkracht nodig is, naast het bieden van structuur. Tevens zijn ze het eens dat het belangrijk is om eenvoudig te beginnen. De basis van het samenwerken, de voorwaarden, moeten eerst aanwezig zijn. Overlegvormen, werkvormen waarbij leerlingen samen tot één resultaat komen, heeft de voorkeur. De leerkracht stelt de groepen samen, voor de beste combinatie voor het samenwerken.

Een verschil tussen de groepsleerkrachten:

- C. zou de leerlingen gedurende een langere periode laten samenwerken en vooral niet vaak wisselen van groepje.
- M. geeft aan 1x per week van groepssamenstelling te veranderen. Zo creëer je inzicht in elkaars- en eigen kunnen.

Groepsleerkrachten C. en M. hebben dit beeld kunnen vormen vanwege de regelmatige collegiale consultaties. Tijdens de observaties zijn groepsleerkrachten C. en M. aanwezig geweest, waardoor bevindingen zijn gedeeld met de observatoren.

De uitgewerkte interviews zijn te vinden in bijlage 10. Deze antwoorden zijn geanalyseerd met behulp van een inductieve benadering. Dat wil zeggen dat er geprobeerd is zoveel mogelijk onbevangen, min of meer afzonderlijke verschijnselen waar te nemen. Daarna is er gezocht naar verbanden tussen de verschillende interviews.

Hoofdstuk 5 Conclusie

In hoofdstuk 4 zijn data gepresenteerd en geanalyseerd. Aan de hand van deze gegevens worden in dit hoofdstuk conclusies weergegeven die voortkomen uit het onderzoek. Aan de hand van de deelvragen zullen praktijk en theorie met elkaar gekoppeld worden. De hoofdvraag zal vervolgens worden beantwoord.

Paragraaf 5.1 Beantwoorden van de deelvragen

Aan de hand van de deelvragen die dit onderzoek centraal hebben gestaan, worden conclusies gepresenteerd.

1. *Hoe beleven de leerlingen het samenwerken op dit moment en welke mogelijkheden zien leerlingen om dit te verbeteren?*

Om de startsituatie rondom de beleving van het samenwerken vast te leggen, zijn de leerlingen direct betrokken bij het onderzoek. Zij hebben een vragenlijst ingevuld over het samenwerken in de groep en er heeft een kringgesprek plaatsgevonden (zie bijlagen 5 en 6). Hieruit is te concluderen dat in de beginfase de leerlingen een negatieve beleving hebben van het samenwerken. Deze negatieve beleving komt voort uit verschillende factoren, waaronder gebrek aan oefening, gebrek aan structuur en afspraken/regels. Dit is onder andere zichtbaar in bijlage 7, waar specifieke leerlingen zijn geïnterviewd over hun antwoorden in de vragenlijst.

Ondanks de negatieve beleving willen de leerlingen samenwerken. Zij zien mogelijkheden om de samenwerking te verbeteren:

- Duidelijke regels afspreken en ons eraan houden
- Vaak samenwerken oefenen
- Tussentijds bespreken hoe het gaat (evalueren)

Deze punten hebben ervoor gezorgd dat de negatieve beleving een positieve wending heeft gekregen. De ervaring is dat wanneer de bovenstaande punten worden nageleefd, dat coöperatief leren gestalte kan krijgen.

Er moet daarnaast geconcludeerd worden dat de rolverdeling (Forrer, 2008) duidelijkheid heeft gecreëerd, waardoor rust en zekerheid rondom taakverdeling is ontstaan.

Coöperatief leren is voor leerlingen in het speciaal basisonderwijs: ervaren en herhalen in dezelfde structuur en regelmaat. Dit, in combinatie met aangepast leerkrachtgedrag, levert resultaat op en komen de leerlingen met hun leerkracht tot coöperatief leren.

2. *Welke meerwaarde heeft coöperatief leren voor het versterken van samenwerkingsvaardigheden?*

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden heeft er een nulmeting plaatsgevonden, waarbij drie groepen leerlingen zijn geobserveerd met behulp van een kijkwijzer. Uit de nulmeting in het begin van de onderzoeksperiode is gebleken dat er grote verschillen zijn op het gebied van samenwerkingsvaardigheden. Kijkend naar de observatiepunten, waarbij rekening is gehouden met de GIPS (Kagan, 2007), ontbreekt er een basis.

Förre (2004) geeft aan dat het belangrijk is dat leerlingen eerst de volgende aspecten beheersen: vriendelijk op elkaar reageren, luisteren naar elkaar, elkaar laten uitpraten, samen overleggen en respect hebben. Hieruit valt voor mij als leerkracht te concluderen dat om tot coöperatief leren te komen, het nodig is om basisvaardigheden eerst te oefenen. Uit de resultaten van de nulmeting is te concluderen dat mijn groep leerlingen stappen heeft gezet om niet alleen tot samenwerken maar ook tot coöperatief leren te komen. Dit blijkt met name uit de positieve wederzijdse afhankelijkheid, die in het begin ontbrak, maar in een later stadium is verworven.

Aan de hand van het onderstaande voorbeeld wordt dit verhelderd.

N. heeft in groep 2 tijdens de opdrachten (woordweb en tekening) alles willen bepalen. De rolverdeling, de wijze waarop het vormgegeven wordt en de uitvoering ervan. In de laatste fase van het onderzoek is gebleken dat door het toepassen van de basisvaardigheden, N. openstaat voor verandering. Inbreng van anderen is niet alleen getolereerd maar ook verwerkt. In plaats van samenwerken is het coöperatief leren, aangezien er over het gezamenlijke doel gesproken is.

Duidelijk is geworden dat coöperatief leren veel vraagt van leerlingen. Niet alleen de basisvaardigheden samenwerken, maar ook het vermogen om werkvormen aan te leren. Als leerkracht is het belangrijk om juist in te schatten waar de groep kan beginnen. De negatieve beleving verdwijnt met succeservaringen.

De meerwaarde van coöperatief leren voor het versterken van de samenwerkingsvaardigheden blijkt niet alleen uit de praktijk maar wordt tevens ondersteund door theorie. Burg en Sijsling (2008) vermelden dat er in onderzoek is aangetoond dat leerlingen meer leren als ze gevarieerde werkvormen krijgen aangeboden, die gericht zijn op samenwerken. De leerlingen leren van en met elkaar. Interactie is een essentiële vaardigheid bij het samenwerken.

3. Welke vaardigheden en attitude heb ik als leerkracht nodig om coöperatief leren toe te passen in deze groep?

Deze deelvraag is beantwoord vanuit een interview dat heeft plaatsgevonden met de groepsleerkrachten C. en M. De uitwerking van dit interview is zichtbaar in bijlage 10. Hieruit is te concluderen dat de volgende leerkrachtvaardigheden van belang zijn:

- Structuur bieden
- Regels duidelijk en consequent hanteren
- Een begeleidende, coachende rol aannemen
- Ruimte bieden aan de leerlingen
- Iedere 10 minuten een tussenevaluatie waarin leerlingen en leerkracht eerlijk uitspreken hoe het verloopt

De attitude van de leerkracht heeft alles te maken met rekening houden met de verschillen tussen leerlingen. Iedere leerling heeft een andere denkwijze. Je moet als leerkracht openstaan voor suggesties van leerlingen, maar ook je verwachtingen met hen delen. Hierbij moet je een duidelijke rol aannemen (voor, tijdens en na het werken). Een combinatie van leiden (duidelijk formuleren van de opdracht), coachen/begeleiden (leerlingen laten ervaren) en observeren (ingrijpen indien nodig). Het observeren is met name belangrijk om het leerproces goed te kunnen volgen, zodat je aan de onderwijsbehoeften kan blijven voldoen.

Wanneer je als leerkracht coöperatief leren wilt toepassen is interactie (Förre, 2004) een belangrijk punt. Als leerkracht laat je de leerlingen aan het woord. Er wordt zoveel mogelijk uit de leerlingen gehaald. Dit kan alleen bereikt worden wanneer er niet te snel ingegrepen wordt tijdens het proces. Als leerkracht moet je werken aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen, die de voorloper van coöperatief leren zijn.

De bovenstaande suggesties zijn tevens naar voren gekomen binnen de gedane observaties. Hieruit is gebleken dat het leerkrachtgedrag bepalend is voor het goed kunnen uitvoeren van de opdracht, dit blijkt uit de observaties en interviews. De leerlingen zijn afhankelijk van de leerkrachtbegeleiding maar ook van de zijn/haar kennis over coöperatief leren. Leerlingen moeten gaan ervaren dat samenwerken gaat leiden tot het coöperatief leren, waarin niet alleen plezier van het samen werken centraal staat, maar ook gezamenlijk een doel moet worden bereikt.

Het is van belang dat de leerkracht eveneens kennis heeft van de specifieke problematiek van de individuele leerling, aangezien dit onontbeerlijk is om te komen tot adequaat leerkrachtgedrag. Leerkrachtvaardigheden en attitude kunnen dan optimaal worden ingezet.

Paragraaf 5.2 Beantwoorden van de onderzoeksvraag

In dit onderzoek heeft de volgende hoofdvraag centraal gestaan:

Op welke manier kan coöperatief leren bijdragen aan het verbeteren van de samenwerking tussen leerlingen in mijn groep?

Uit dit onderzoek is gebleken dat coöperatief leren daadwerkelijk bijdraagt aan het proces van het samenwerken. Het is belangrijk om eenvoudig te beginnen met het introduceren van coöperatief leren. Binnen dit onderzoek is duidelijk geworden dat de leerlingen van groep J2 nog in het beginstadium hiervan staan. Structurele herhaling van de basisvaardigheden van samenwerken is nodig om coöperatief leren te laten beklijven. Er zal van hieruit stapsgewijs gewerkt kunnen worden naar uitbreiding. Door hier als leerkracht aandacht aan te besteden leren de leerlingen er grip op te krijgen.

Paragraaf 5.3 Proces en aanbevelingen

Indien leerlingen niet eerder kennis gemaakt hebben met samenwerken in groepjes, is het belangrijk dat de meerwaarde van samenwerken duidelijk wordt. Belangrijk is te starten met een samenwerkles, waarbij de leerkracht alleen een coachende rol aanneemt. Tussentijdse evaluatie zorgt voor verdere toepassing van samenwerkingsvaardigheden.

Door een goed evaluatieproces (Förre, 2004) en het niet direct ingrijpen van de leerkracht, beginnen de leerlingen de meerwaarde in te zien. Structureel hieraan werken is van belang. Indien de basis bekend is en beheerst wordt, kunnen de rolverdelingen van coöperatief leren worden geïntroduceerd.

Groep J2 heeft baat bij een stapsgewijze opbouw die van eenvoudig naar een gevorderd stadium leidt. Door te beginnen met het toekennen van één of twee rollen (Förre, 2008) is het voor hen te overzien. Als men de materiaalbaas en stiltekapitein inzet, blijft het voor de leerlingen een klein stapje. De rollen kunnen daarna stapsgewijs worden uitgebreid.

Coöperatieve werkvormen die men in het begin kan toepassen zijn:

Om de beurt (in tweetallen vragen beantwoorden)	De leerlingen geven om de beurt een antwoord. Dit kan schriftelijk of mondeling.
Placemat (in groepje schriftelijk antwoorden geven op groot vel)	In het midden van het vel staat een rechthoek. Het papier wordt verdeeld in twee delen met een streep in het midden. De leerkracht geeft een opdracht, waarna de leerlingen hun antwoorden in het eigen vak schrijven. Na overleg komt er een gezamenlijke invulling in de driehoek in het midden.
Woordweb (in klein groepje woorden rondom een thema/begrip bedenken)	In eerste instantie bedenkt de leerkracht het thema/begrip per groepje. Later kunnen de groepjes in overleg tot een onderwerp komen. Zoveel mogelijk woorden bedenken die later te verwerken zijn in tekening
Groepstekening (in klein groepje het woordweb verwerken)	Op een groot vel worden de woorden van het woordweb getekend. Bij deze opdracht moeten de leerlingen in overleg over de aanpak, taakverdeling en vormgeving.

Door deze vormen uit te voeren kunnen leerlingen onder begeleiding voldoen aan de GIPS principes (Kagan, 2007). Structureel herhalen van de samenwerkingsvaardigheden en werkvormen zijn nodig voor inslijpen.

Vanuit het onderzoek zijn de volgende aanbevelingen ontstaan:

- Leerlingen betrekken bij veranderingen in de klas
- Stapsgewijs monitoren van effecten geeft zicht op resultaten
- Collega's betrekken bij ontwikkeling in de klas
- Maken van een doorgaande leerlijn rondom samenwerken
- Technieken (coöperatieve werkvormen) stapsgewijs aanleren en herhalen

Deze punten zijn nodig voor het creëren van één visie binnen school rondom samenwerken.

Paragraaf 5.4 Kritische noot

Als je binnen het speciaal basisonderwijs wilt functioneren ben je snel geneigd tot directief werken. Het loslaten van deze directieve, leidende rol eist zelfinzicht in je leerkrachtgedrag. Dit proces kost tijd, inzet en kennis. Dit is ook door mij als leerkracht zo ervaren. Elke leerkracht zal in eerste instantie dit proces van zelfreflectie moeten doorlopen, wil hij/zij in staat zijn om een andere rol aan te nemen. Dit vergt vanuit de leerkracht, ongeacht in welk werkveld hij/zij werkzaam is: zelfreflectie, bij en/of nascholing en collegiale consultatie. Mijn leerkrachtgedrag heeft zich met name moeten ontwikkelen van directief naar begeleidend. Als team is het belangrijk om de visie en doel van coöperatief leren te delen en te vormen. Indien je als individuele leerkracht en als team hieraan werkt, kan een doorgaande lijn vorm krijgen en daarmee gewaarborgd worden. Eveneens moet geconstateerd worden dat het gebruik van deze onderzoeksinstrumenten in meerdere groepen binnen school een ander resultaat zal kunnen opleveren.

Paragraaf 5.5 Terugkoppeling

Aan het begin van dit onderzoek is uitgegaan van de onderstaande probleemstelling.

De leerlingen in mijn stamgroep kunnen onvoldoende met elkaar samenwerken, waardoor er geen succeservaringen worden behaald. Als leerkracht val ik terug in klassikaal, leerkrachtgestuurd lesgeven in plaats van diverse werkvormen te hanteren.

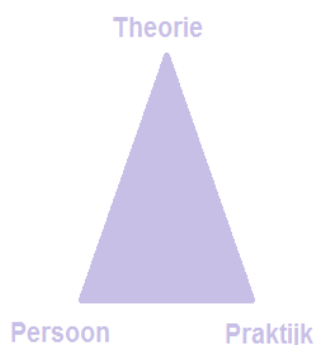
Na het uitvoeren van dit onderzoek kan geconstateerd worden dat de leerlingen beter hebben leren samenwerken. Het leerkrachtgestuurde lesgeven is verminderd. Diverse werkvormen hebben een rol gekregen binnen mijn klassensituatie. In de toekomst zal dit verder worden uitgebreid.

Hoofdstuk 6 Evaluatie en reflectie

In dit hoofdstuk zal een evaluatie en reflectie van het onderzoek plaatsvinden. De meerwaarde van dit onderzoek zal beschreven worden.

Paragraaf 6.1

Reflectie en ontwikkeling

Deze triadedriehoek heeft gedurende de Master SEN opleiding centraal gestaan. Niet alleen heb ik basiskennis en theoretische kennis opgedaan, maar deze zijn tevens geïmplementeerd in de praktijk. Door het inzetten van verschillende onderzoeksinstrumenten en activiteiten heeft er een verandering plaatsgevonden binnen mijn ontwikkeling als professional. De wijze van communiceren met de leerlingen en collega's is veranderd van zeer directief naar actief luisterend. Het kringgesprek en de interviews hebben dit nog een extra stimulans gegeven.

Beschrijvende reflectie:

Tijdens dit onderzoek ben ik erachter gekomen dat leerkrachtgedrag grotendeels een bepalende factor is geweest. Doordat er gedurende deze opleiding leer- en ontwikkelingsdoelen zijn ontstaan, werd ik mij bewuster van mijn handelen en de ontwikkelingen hierin. Dit onderzoek naar samen werken door coöperatief leren heeft mij geholpen in mijn competentieontwikkeling. Zo ben ik erachter gekomen dat leerlingen een keuze geven, verantwoordelijkheid geven voor hun werk en taakgericht (met een doel), belangrijke leerpunten voor mij zijn. Voor het slagen van dit onderzoek moest mijn leerkrachtgedrag van leerkrachtgestuurd naar leerlinggestuurd veranderen. Een proces dat mijn ontwikkeling als professional zeker ten goede is gekomen, maar nog gaande is.

Technische reflectie:

De afgelopen periode heb ik ervaren dat theoretische kennis erg ondersteunend kan zijn om de praktijk en het eigen leerkrachtgedrag positief te beïnvloeden. De literatuur van Förner (2008) en Kagan (2007) heeft mij houvast gegeven binnen het onderzoek. In hun theorieën geven zij concrete mogelijkheden voor leerkrachtgedrag bij coöperatief leren en hoe dit in relatie tot de leerlingen tot stand kan komen. Door mijn veranderende houding hebben de leerlingen op positievere wijze samenwerken tot zich genomen.

Biografisch reflectie:

Vanuit de vorige toets is een leerdoel meegenomen, te weten: objectief kijken - kritisch kijken naar mijn objectiviteit tijdens mijn onderzoek. Door gebruik te maken van het boek: "Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals" (2011), is duidelijk geworden dat objectiviteit goed te realiseren is. Bij het analyseren van data is mijn ervaring dat ik met afstand heb kunnen kijken naar gegevens. Ondanks dat mijn rol als leerkracht en onderzoeker door elkaar hebben gelopen.

Meta-reflectie:

Door middel van dit onderzoek heb ik mijn rol als change-agent in school kunnen innemen. Het communiceren met collega's, vragen beantwoorden en hen stimuleren om met coöperatief leren aan de slag te gaan, hebben geholpen in mijn eigen ontwikkeling als persoon maar zeker ook als professional. In de onderstaande tabel geef ik beide ontwikkelingen naast elkaar weer.

Persoon	Professional
Meer in staat eigen beslissingen te nemen, zonder negatief gevoel eraan over te houden.	Communicatie heeft geholpen om minder onzeker te zijn. Ik ben mij gaan realiseren dat ik voldoende kennis bezit om als vraagbaak voor mijn collega's te dienen.
Geleerd dat mensen die een opmerking maken het als suggestie bedoelen. Beter leren omgaan met kritiek.	Leren een open houding aan te nemen ten opzichte van mijn collega's. Hen laten ervaren dat ik opensta voor hun opmerkingen, feedback en vragen.
Ik ben meer dezelfde persoon, zowel thuis als op mijn werk (waar voorheen beide verschillende personen waren).	Stimuleren en motiveren van zowel collega's als leerlingen. Promoten van samenwerken in coöperatieve werkvormen, levert enthousiasme op (die aanstekelijk werkt).

Door de bovenstaande punten naast elkaar te zetten realiseer ik mij dat het natuurlijk allemaal samenhangt. Professionaliteit bestaat niet zonder jou als persoon. Echter is het belangrijk dat er een balans gevonden wordt tussen beiden.

Kritische reflectie:

Aan de uitvoering van het onderzoek heb ik een goed, positief gevoel overgehouden. Het onderzoek heeft daadwerkelijk effect gehad op mijn praktijksituatie. Het samenwerken verloopt meer gestructureerd en effectiever dan voorheen. Door duidelijke regels en afspraken weten de leerlingen waar ze aan toe zijn. Tijdens het samen werken aan coöperatief leren heb ik de mogelijkheid gekregen om meer individueel en in kleine groepjes te begeleiden en te ondersteunen. Dit heeft mij rust en ontspanning gegeven, wat positief effect op de leerlingen heeft gehad. Deze verandering heeft ervoor gezorgd dat ik als professional meer durf los te laten, waardoor de leerlingen meer zeggenschap en verantwoordelijkheid gekregen hebben. Doordat de leerlingen de basisvaardigheden voor samenwerken hebben verkregen, lukt het hen om te komen tot coöperatief leren. Hierbij moet wel de kanttekening gemaakt worden dat zonder effectief leerkrachtgedrag deze werkvorm moeilijker kan zijn. Succes is niet vanzelfsprekend. Kritisch blijven kijken naar je rol als leerkracht en als onderzoeker om ervoor te zorgen dat deze belangen niet verstrengeld raken.

Paragraaf 6.2 Bijdrage van Critical Friends

Tijdens het onderzoek is de feedback van mijn Critical Friends een grote rol gaan spelen. Met regelmaat zijn ideeën uitgewisseld en mogelijkheden voor de uitvoering besproken. Tevens heeft de verkregen feedback gezorgd voor verandering, verbetering, aanscherping en positieve wendingen in mijn onderzoek. Tips over literatuur, verwerking, data-analyse en conclusies hebben mij de mogelijkheid gegeven om mijn onderzoek nog beter te maken (bijlage 14).

Mijn Critical Friends hebben bij stagnatie van het onderzoek ondersteuning geboden. Zij hebben ervoor gezorgd dat ik positief bleef denken en hebben waardevolle hulp gegeven. Niet alleen feitelijke hulp door tips en ideeën aan te dragen maar ook 'moral support'.

Door zelf op specifieke onderdelen feedback te vragen aan mijn Critical Friends heb ik de kans gekregen om ook hierin ontwikkelingen door te maken. Dankzij hun flexibiliteit is het mogelijk geworden om ieder gewenst moment feedback te ontvangen. Zij hebben daarmee een bijdrage geleverd aan mijn leerproces. Ik wil hen bedanken voor hun inzet, tijd en kritische noten. Mede dankzij hun feedback is mijn onderzoek geslaagd.

Literatuurlijst

- Burg, C. van der & Sijsling, H. (2008). *Basisboek Activerende didactiek en samenwerkend leren*. Amersfoort: CPS.
- De wereld van het jonge kind. (2001). *De wereld van het jonge kind*. Baarn: Bekadidact BV.
- Ebbens, S., & Ettekoven, S. (2005). *Samenwerkend leren*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff
- Förrer, M., & Janssen, K. (2004). *Coöperatief leren*. Amersfoort: CPS, onderwijsontwikkeling en advies.
- Johnson, D.W., Johnson, R.T., & Holubec, E.J. (1994). *The new circles of learning; Cooperation in the classroom and school*. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Johnson, D.W., Johnson, R.T., & Smith, K.A. (1991). *Cooperative Learning*. Increasing College Faculty Instructional Productivity. John Wiley & Sons Inc.
- Kagan, S. (2007). *Structureel coöperatief leren*. Vlissingen: Bazalt.
- Kallenberg, T. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek*. Utrecht/Zutphen: Thieme Meulenhoff.
- Knapen, J. (2004). *Praktijkgids voor de basisschool; In de klas leren*. Nijmegen: NDO Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Kuiken, F., & Vermeer, A. (2005). *Handboek NT2 onderwijs*. Utrecht/Zutphen: Thieme Meulenhoff.
- Lange, R. de, Schuman, H., & Montessori, N.M. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Migchelbrink, F. (2007). *Actieonderzoek voor professionals in zorg en welzijn*. Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.
- Ponte, P. (2006). *Onderwijs van eigen makelij, procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen*. Soest: Nelissen.
- Slavin, R.E. (1995). *Cooperative learning: Theory, research and practice (2nd e.d.)*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Vugt, J.M.C.G. van (2002). *Coöperatief leren binnen adaptief onderwijs*. Baarn, HB uitgevers.

Bijlagen

Bijlage 1: Kijkwijzer nulmeting (leeg)

Deze observatie kijkwijzer is gemaakt om erachter te komen of de basis voor coöperatief leren aanwezig is bij de leerlingen. De leerlingen werken in groepjes. Voor de betrouwbaarheid van de resultaten van deze kijkwijzer, zijn er twee observanten aanwezig die de leerlingen observeren op deze punten. Het is de bedoeling dat er gedurende tien minuten geturfd wordt of de observatiepunten worden uitgevoerd. Na de observatie volgt een feedbackgesprek met de observanten over de uitkomsten/ gedragingen en het leerkrachtgedrag.

	Groep leerlingen	Opmerkingen
Er vindt taakverdeling plaats: Individuele aanspreekbaarheid.		
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet: Positieve wederzijdse afhankelijkheid.		
Leerlingen hebben gelijke deelname.		
Er vindt verbalisering van het proces plaats, waarbij verbale en non-verbale communicatie een rol spelen.		

Er vindt taakverdeling plaats→Individuele aanspreekbaarheid. Elke leerling voert zijn/haar taak uit. De leerling weet dat hij/zij hier verantwoordelijk voor is gesteld/voelt zich ook verantwoordelijk.

Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet→Positieve wederzijdse afhankelijkheid. De leerlingen verzekeren zich ervan dat de opdracht door de gehele groep wordt uitgevoerd om tot een goed eindresultaat te komen. De leerlingen werken *samen* door rekening met elkaars ideeën, sterke en zwakke kanten. Taken worden eerlijk verdeeld.

Leerlingen hebben gelijke deelname→Elke leerling is actief en betrokken bezig met zijn/haar opdracht om het eindresultaat te behalen.

Er vindt verbalisering van het proces plaats→De leerlingen vertellen elkaar wat zij gaan doen (overleggen) en duidelijk wordt wat de reden is dat zij die actie ondernemen (verwoorden van taken). Leerlingen tonen een actieve luisterhouding.

Bijlage 2: Basisvaardigheden

Al vanaf groep (1) en 2 worden basisvaardigheden aangeleerd, die in de groepen die erna volgen vervolg krijgen (Wereld van het jonge kind, 2001)

Basisvaardigheden Groep (1) en 2	Leren iemand om hulp te vragen Vragen aan elkaar stellen Naar elkaar luisteren en elkaar niet in de rede vallen Om de beurt iets zeggen of doen Anderen aankijken Zelf inbreng hebben Aanwijzingen opvolgen Voor jezelf opkomen Zeggen dat je iets niet wilt Hulp afslaan
Vaardigheden voor de helper Vanaf groep 3	Neem niet het werk uit handen, zeg de antwoorden niet voor Je helpt goed als de ander straks zelfstandig verder kan Vraag eerst heel precies wat de ander nu moeilijk vindt Doe daarna voor, stapje voor stapje, hoe jij dat probleem aanpakt Vertel daarbij wat je doet Vraag of je het nog een keer voor moet doen Laat nu de ander het zelf uitvoeren
Samenwerken in tafelgroepen Vanaf groep 5	Initiatief nemen, voorstellen om iets te gaan doen Je inleven in het standpunt of de gevoelens van een ander Een ander vragen of hij het begrijpt Verduidelijking vragen Een ander om informatie of zijn mening vragen Elkaar aanmoedigen Een complimentje geven Op een juiste manier laten merken dat je ergens niet mee eens bent Samenvatting wat in de groep besproken is Omgaan met meningsverschillen in de groep

Bijlage 3: Vragenlijst leerlingen (leeg)

SAMEN

WERKEN

1. **Wat vind je van samenwerken?**
a. Leuk b. Niet leuk c. Het gaat wel
2. **Wat maakt dat je samenwerken wel/niet leuk vindt?**
3. **Vind je samenwerken lastig?**
a. Vaak b. Soms c. Nooit
4. **Werk je liever alleen of werk je liever samen?**
a. Alleen b. Samen
5. **Wat maakt dat je liever samen of alleen werkt?**
6. **Hoe doe je dat; samenwerken?**
7. **Als het samenwerken even niet goed gaat, hoe los je dat dan op?**
8. **Verloopt de samenwerking in onze klas met succes? Is iedereen tevreden?**
a. Ja b. Nee c. Meestal wel d. Meestal niet
9. **Hoe denk je dat dit komt?**
10. **Wat kunnen we volgens jou doen om dit te veranderen en/of te verbeteren?**

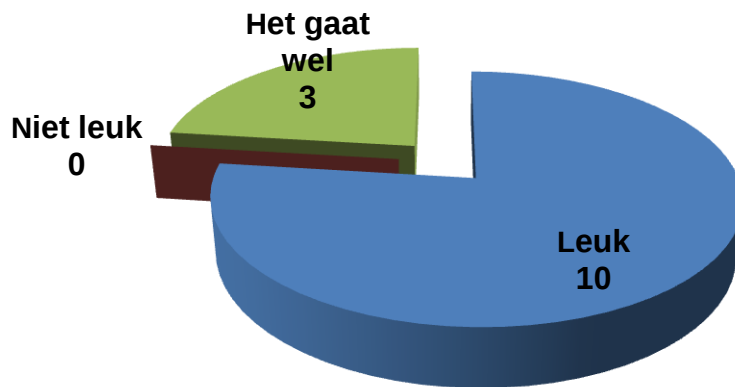
Bijlage 4: Vragenlijst interview groepsleerkrachten (leeg)

1. In welke mate is Coöperatief leren al geïntroduceerd binnen deze groep? Kennen de leerlingen samenwerken met verschillende werkvormen?
2. Welke werkvormen hebben jullie reeds toegepast in de groep?
3. Wanneer vindt u dat kinderen goed kunnen samenwerken?
4. Welk gedrag laten zij dan zien?
5. Welke werkvormen zou u aanraden om toe te passen in deze groep? Waarom deze?
6. Welke werkvormen juist niet? Wat maakt dat deze werkvormen niet geschikt zijn?
7. Welke vaardigheden heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken?
8. Welke attitude heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken?

Bijlage 5: Uitwerking vragenlijst leerlingen

1. Wat vind je van samenwerken?

- a. Leuk b. Niet leuk c. Het gaat wel

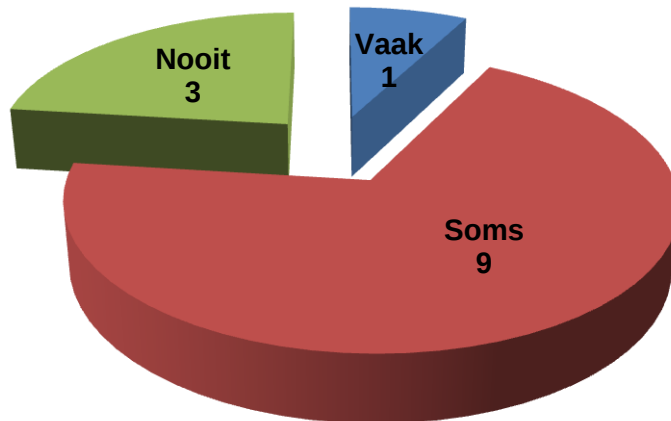

2. Wat maakt dat je samenwerken wel of niet leuk vindt?

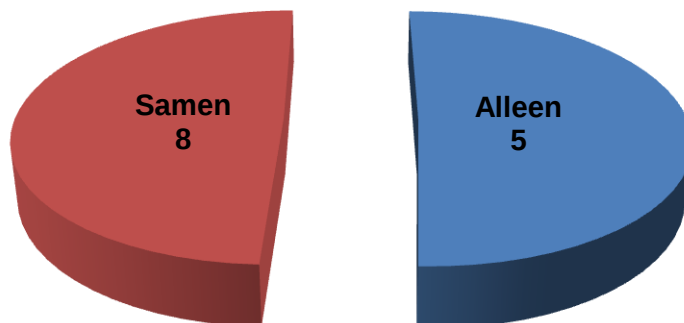
De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Leuk	Het is prettig om elkaar te helpen en te overleggen. Het is sneller klaar als je elkaar helpt (effectief)
Niet leuk	-
Het gaat wel	Het is niet altijd leuk Soms is het onrustig door kletsen, meer lawaai dan normaal Niet iedereen luistert naar elkaar

3. Vind je samenwerken lastig?
- a. Vaak b. Soms c. Nooit

4. Werk je liever alleen of liever samen?
- a. Alleen b. Samen

5. Wat maakt dat je liever samen of liever alleen werkt?

De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Alleen	Omdat ik het fijn vind om alleen te werken Omdat ik mij alleen goed kan concentreren Omdat het rustiger is om alleen te werken
Samen	Het is fijn om met elkaar te overleggen Iedereen kan iets goed, dus kun je dat samen laten zien Als je samenwerkt heb je sneller de taak af.

6. Hoe doe je dat; samenwerken?

De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Overleggen met elkaar (over hoe je het moet doen) Naar elkaar luisteren Regels kennen en je eraan houden Samen werk je aan één taak Je zorgt samen dat het lukt
--

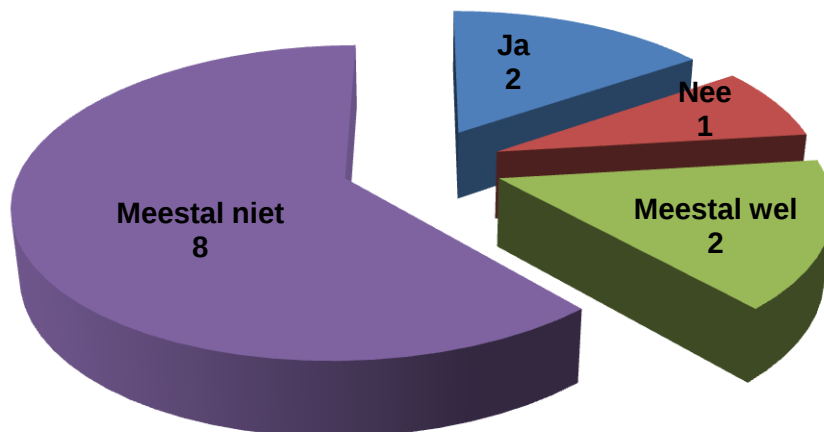
7. Als het samenwerken even niet goed gaat, hoe los je dat dan op?

De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Duidelijke regels afspreken Overleggen over hoe het verder moet (bepalen wie wat doet – taken verdelen) Aardig voor elkaar zijn Even samenwerken stop zetten, sorry zeggen en doorgaan

8. Verloopt de samenwerking in onze klas altijd met succes? Is iedereen tevreden?

- a. Ja b. Nee c. Meestal wel d. Meestal niet

9. Hoe denk je dat dit komt?

De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Ja	Iedereen kan elkaar helpen als je maar wilt Ik kan met iedereen wel samenwerken
Nee	Niemand luistert naar elkaar en is druk
Meestal wel	Als je luistert gaat het wel goed Als iedereen maar rustig, zachtjes praat, dan komt het goed
Meestal niet	Vaak gaat iedereen hard door elkaar praten Soms zeggen anderen wat je moet doen en overleggen niet De kinderen zijn verschillend en je kunt niet met iedereen goed werken Als we niet samen tot een oplossing komen, ontstaat er ruzie

10. Wat kunnen we volgens jou doen om dit te veranderen en/of te verbeteren?

De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Duidelijke regels afspreken en ons eraan houden Vaak samenwerken (oefenen) Beter naar elkaar luisteren Niet door elkaar praten Niet teveel op onaardige manieren reageren

Bijlage 6: Uitwerking kringgesprek

Aan de hand van de door de leerlingen ingevulde vragenlijsten, heeft er een kringgesprek plaatsgevonden. Hieronder wordt per gestelde vraag beknopt weergegeven wat er naar voren is gekomen.

Jullie hebben net een vragenlijst ingevuld over samenwerken. Wat is samenwerken volgens jullie precies?

Samenwerken is overleggen
Samenwerken is ervoor zorgen dat je samen een opdracht uitvoert
Je hebt samen 1 taak en je moet ervoor zorgen dat het lukt

Hoe kun je dit bereiken?

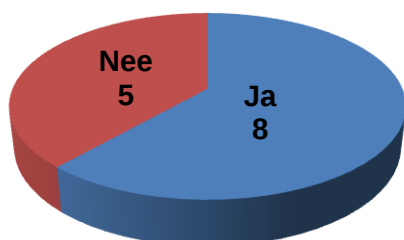
Duidelijke regels afspreken

Jullie geven aan dat er duidelijke regels moeten worden afgesproken. Aan welke regels denken jullie dan?

Niet door de klas lopen (naar een ander groepje)
Samen oplossen
Fluisteren (zachtjes overleggen)
Elkaar laten uitpraten

Dit zijn duidelijke regels. Sommigen hebben we al vaker gebruikt. Lukt het iedereen om zich aan dit rijtje regels te houden?

Blauw = Ja Rood = Nee

Hoe komt het dat bij sommigen niet lukt?

Samen zachtjes overleggen is nog moeilijk
Juf is vaak nodig om op te lossen

Heeft iemand een idee hoe we dit kunnen verbeteren?

Veel oefenen met samenwerken
Tussendoor even stoppen en bespreken hoe het gaat
Verschil maken tussen regels van het samenwerken en de klassenregels
Alle regels naast elkaar op het bord zodat er steeds naar gekeken kan worden

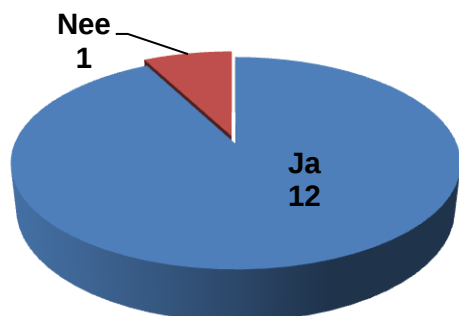
Om te beginnen lijkt het mij een goed idee om alle regels nog eens op een rijtje te zetten. Ik maak op het bord een overzicht om beiden naast elkaar te zetten. Dit zal iedere keer zichtbaar zijn tijdens het werken.

Klassenregels	Samenwerkingsregels
• Vinger opsteken	• Zachtjes, fluisterend overleggen
• Wees aardig voor elkaar	• Laat elkaar uitspreken
• Recht op je stoel zitten	• Zoek samen naar oplossingen
• Let op je taalgebruik	• Taken verdelen (wie doet wat)
• Respect tonen	• Niet door de klas lopen

Is iedereen het eens met deze opgestelde regels?

Blauw = Ja

Rood = Nee

Waarom ben je het er niet mee eens, T.?

Ik vind dat het wel een goede lijst met regels maar ik vind dat er nog eentje bij moet. Bij het lijstje van samenwerkingsregels moet ook staan dat het taken verdelen eerlijk moet gaan. Niet dat er één iemand van het groepje beslist wie wat doet. Je moet het eens zijn met jouw taak.

Dus als ik het voor je samenvat bedoel je de volgende samenwerkingsregel:

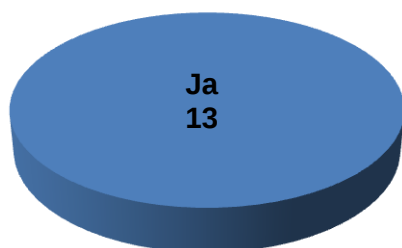
*Eerlijkheid bij de taakverdeling
Niemand iets opleggen*

Klopt dit, T.? – Ja

Kan iedereen het ermee eens zijn als deze regel wordt toegevoegd?

Blauw = Ja

Rood = Nee

Prima, dan zetten we deze erbij.

We zullen regelmatig gaan oefenen met samenwerken. Vanaf vandaag zal ik tussentijds het samenwerken stopzetten om het met jullie te bespreken.

Hoe zorg ik ervoor dat jullie even stoppen met jullie werk en luisteren?

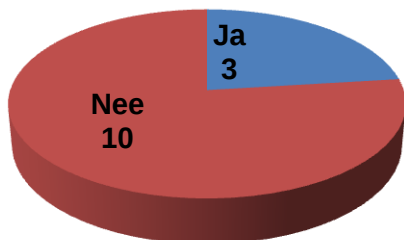
- Hand opsteken – kinderen worden stil en luisteren
- Van 5 aftellen naar 0 – bij 0 moet iedereen luisteren
- In de handen klappen en zeggen: “ Luister allemaal even”

Jullie hebben de bovenstaande suggesties gedaan. Welke gaan we gebruiken?

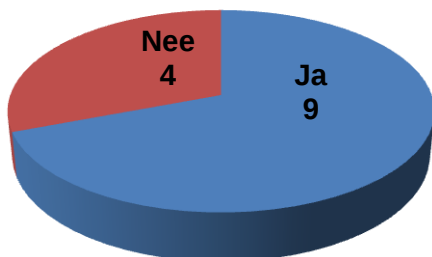
Bij iedere regel gaan we stemmen. Blauw = Ja Rood = Nee

Keuze

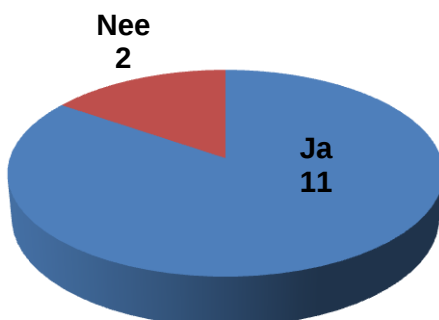
Hand opsteken

Aftellen naar 0

In de handen klappen

Bijlage 7: Uitwerking interviews met leerlingen

De leerlingen T, N en D hebben bij de vraag: “Wat vind je van samenwerken?” de keuze gemaakt voor de optie: het gaat wel. In het interview verduidelijken zij hun keuze.

Leerling T.

Kun je de vraag: “Wat vind je van samenwerken?” nog eens toelichten?

Ik vind het niet leuk dat veel kinderen door elkaar heen praten. Ik wil dan wat zeggen maar steeds praat er dan weer iemand anders door.

“Hoe komt het dat je dat niet leuk vindt?”

Dan is er veel lawaai en dan word ik druk in mijn hoofd. Dit is lastig.

“Kun jij ook vertellen hoe je kunt samenwerken?”

Ja, door te overleggen en samen aan een opdracht te werken

Leerling N.

Kun je de vraag: “Wat vind je van samenwerken?” nog eens toelichten?

Dan wil de ene leerling iets wat de ander niet wil. Dan kun je er niet samen uitkomen.

“Kun je dat misschien oplossen door samen te overleggen?”

Nee, dat vind ik moeilijk.

“Hoe komt het dat je dit moeilijk vindt?”

Ik durf mijn mening niet zo goed te zeggen. Dus doe ik maar wat de ander zegt.

Leerling D.

Kun je de vraag: “Wat vind je van samenwerken?” nog eens toelichten?

Samenwerken vind ik moeilijk. Ik raak ervan in de war.

“Hoe komt het dat je hiervan in de war raakt?”

Ik wil dan de opdracht goed uitvoeren en oplossen. Als ik dan het juiste antwoord heb gevonden, dan komt er ineens iemand uit mijn groepje die iets anders vraagt. Dan ben ik mijn antwoord alweer vergeten.

“Is er een manier om dit te voorkomen?”

Misschien kan ik aan de andere kinderen in mijn groepje even te wachten met hun vraag stellen tot ik klaar ben. Dan wil ik hen daarna best helpen.

“Hoe denk je dat je klasgenoten dit vinden?”

Dat weet ik niet maar ik hoop goed.

Leerling B. geeft in de vragenlijst aan dat hij samenwerken vaak lastig vindt maar wel liever samen dan alleen werkt. In het interview licht hij zijn antwoord toe.

Leerling B.

Je geeft in de vragenlijst aan dat je samenwerken vaak lastig vindt. Hoe komt dat?

Ik vergeet om te overleggen. Ik doe vaak gewoon en mijn groepsgenootje wordt dan boos.

Waarom denk je dat hij/zij boos op je wordt?

Omdat het dan niet hun eigen keus is. En ik niks met hen overlegd heb. Ik doe het dan alleen zeggen ze.

Toch geef je aan dat je wel liever samen werkt dan alleen. Kun je dit toelichten?

Dan is er iemand in de buurt als ik iets moeilijk vind. Die kan mij dan helpen. Ik weet zelf ook best veel dus misschien is dat andersom ook zo.

Negen leerlingen hebben in de vragenlijst geantwoord dat zij samenwerken soms lastig vinden. Van deze leerlingen hebben er 5 de keuze gemaakt dat ze liever alleen werken. Met hen is ook een interview afgenomen om hun motivatie te verduidelijken. Twee van hen zijn eerder geïnterviewd door hun antwoord (het gaat wel) over samenwerken.

Leerling N.

“Je geeft in de vragenlijst aan dat je liever alleen werkt. Kun je aangeven waarom?”

Als je alleen werkt dan heb je geen last van andere kinderen. Ik werk graag alleen omdat ik dan mijn eigen zin kan doen. Overleggen vind ik moeilijk omdat ik niet snel mijn mening geef.

“Wat kunnen we als klas doen om jou hierbij te helpen?”

Iets langer wachten met antwoorden geven. Vaak gaat iemand al snel weer wat zeggen en dan lukt het mij niet meer. Ik vind het al eng dus duurt het ook langer.

“Wil je dit met de klas bespreken?”

Misschien wel. Dan hoef ik niet altijd uit te leggen waarom ik niks zeg.

“Hoe wil je dit aanpakken?” “Wil je dat ik daarbij help of kun je het zelf?”

Misschien kun jij zeggen dat ik iets wil vertellen en dat ik het dan zelf probeer.

“Oké, als je er even niet uitkomt, mag je altijd vragen om hulp.”

Leerling T.

“Je geeft in de vragenlijst aan dat je liever alleen werkt. Kun je aangeven waarom?”

Van samenwerken word ik druk in mijn hoofd. Ik kan niet tegen al dat gepraat door elkaar.

Als ik alleen werk kan ik mij beter concentreren en is er geen geklets in de klas.

“Toch geef je aan dat je graag samenwerkt. Het klinkt alsof je samenwerken toch niet zo leuk vindt. Had je liever de keuze voor: het gaat wel of niet leuk gemaakt?”

Nee dat niet. Samenwerken vind ik wel leuk maar het is nog wel erg druk in de klas en door het gepraat veel lawaai. Hier kan ik niet goed tegen. Samen aan een opdracht werken is wel fijn, dan kun je elkaar helpen.

“Hoe kunnen we er met onze klas voor zorgen dat dit gepraat / lawaai beter gaat?”

Duidelijke regels afspreken over het zachtjes praten (fluisteren). Als iedereen het dan ook doet, is het voor mij al minder druk.

“Wil je aan mij aangeven als het niet goed gaat (voor jouw gevoel)?”

Jawel maar niet door de hele klas heen. Alleen aan jou.

“Prima, dan mag jij naar mij toe komen. Vind je het goed dat ik dan de samenwerkingsopdracht even stilleg?”

Oké.

Leerling M.

“Je geeft in de vragenlijst aan dat je liever alleen werkt. Waarom is dat?”

De kinderen zijn vaak druk bij het samenwerken. Ik vind dit niet prettig dus werk ik liever alleen.

“Hoe komt het volgens jou dat de kinderen druk zijn?”

Ze houden zich niet aan de regels. En jij komt door het lawaai er niet meer over heen, want je schreeuwt nooit dat ze moeten stoppen.

“Nee schreeuwen doe ik inderdaad niet maar ik leg wel regelmatig de opdracht stil. Ik doe dit omdat ik het ook teveel lawaai vind. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de klas zich beter aan de regels houdt?”

Nog een keer de regels afspreken. Een lijstje maken waar iedereen op kan kijken. Dan kun jij iedereen er ook op wijzen.

“Dat vind ik een goed idee. Ik zal met de hele klas de regels nog eens doorspreken en een manier waarop jullie het snelst stil zijn en luisteren. Is dat een idee?”

Ja dat lijkt mij oké. Misschien wordt samenwerken dan leuker dan alleen.

Leerling La.

“ Je geeft in de vragenlijst aan dat je liever alleen werkt. Kun je aangeven waarom?”

Ik heb het gevoel dat ik dan sneller kan werken en het eerder af heb. Anderen zijn soms langzamer en willen niet invullen wat ik wil.

“Is het heel erg als je werk iets later af is?”

Nee ik denk het niet. Ik vind het gewoon irritant als iemand niet opschiet.

“ Heb je dit ervaren bij alle groepjes waarin je hebt gewerkt?”

Nee bij eentje niet. Toen ik met C. en B. werkte, was het wel goed.

“ Hoe komt het dat het toen wel goed ging?”

Zij lieten mij wel doorwerken.

“ Heb je toen wel echt samengewerkt of stiekem toch alleen?”

Eigenlijk alleen. Ik deed alles en zij keken.

“Heb je een idee hoe je moet samenwerken?” “ Wat is hierbij belangrijk?”

Dat je met elkaar overlegt en samen het doet.

“Hoe ga je dit de volgende keer proberen?”

Door minder alleen te werken en iets langzamer. Misschien ook luisteren naar mijn groepje.

“Goed zo, ik ben benieuwd. Je weet heel goed wat er nog beter kan.”

Leerling C.

“ Je geeft in de vragenlijst aan dat je liever alleen werkt. Kun je aangeven waarom?”

Andere kinderen vinden het niet leuk om met mij te werken.

“ Zeggen ze dat of voel jij dat zo?”

Nee, ze zeggen dit ook.

“Weet je waarom?”

Ja, ze zeggen dat ik alles alleen wil doen en niet overleg.

“ Ben je het met je groepsgenootjes eens of misschien een beetje?”

Soms. Ik kan het wel alleen en dat doe ik dan ook vaak. Misschien kan ik een beetje meer hen ook laten helpen.

“ Lijkt mij een goede eerste stap. Hoe denk je dit te gaan doen?”

Door ook te luisteren naar anderen.

“ Prima. Naast luisteren kun je misschien ook iets minder de leiding nemen. Snap je wat ik hiermee bedoel?”

Jawel, dat ik minder het alleen moet doen maar meer samen.

“ Klopt. Daar gaan we voor. Ik weet zeker dat je het kan.”

Bijlage 8: Uitwerking nulmeting- turflijsten

Woordweb maken	Groep 1: Ni, Tr, Bo, La en Ke									
<u>Minuten</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	1				1				**	**
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.		1*		1			1		1	1
Leerlingen hebben gelijke deelname.			1	1	1		1	1		1
Er vindt verbale en non-verbale communicatie plaats over de opdracht → verbalisering van het proces.	1	1				1			1	

* = Leerlingen vragen aan elkaar waarom zij vinden dat het woord bij hun onderwerp hoort (carnaval)

** = Ni en Bo bedenken alles. La en Ke schrijven alles op. Tr is bezig met zijn potloden.

Woordweb maken	Groep 2: Chr, Da, Je en Na									
<u>Minuten</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	1		1	1				1	1	
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.			1	1		1				
Leerlingen hebben gelijke deelname.			1	1		1		1		
Er vindt verbale en non-verbale communicatie plaats over de opdracht → verbalisering van het proces.					1				1	

Woordweb maken	Groep 3: Mi, Ma, Ba en Ch									
<u>Minuten</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	1	1	1	1	1	1			*	*
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.	1	1	1	1	1	1	1		*	*
Leerlingen hebben gelijke deelname.	1				1			1	*	*
Er vindt verbale en non-verbale communicatie plaats over de opdracht → verbalisering van het proces.	1	1	1	1	1	1	1	1	*	*

* = Ma word opgehaald voor logopedie. De leerlingen sporen elkaar aan: " Zal ik dat hier maken?" " Kun jij dat doen?" Ze hangen met zijn drietjes over de tafel.

Bijlage 9: Uitwerking nulmeting - turflijsten

Gezamenlijke tekening	Groep 1: Ni, Tr, Bo, La en Ke									
<u>Minuten</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	1								1	
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.			1	1			1		1	1
Leerlingen hebben gelijke deelname.	*		1	1		1	1		1	1
Er vindt verbale en non-verbale communicatie plaats over de opdracht → verbalisering van het proces.			1		1		1			1

* = De eerste minuten valt Tr buiten de groep. Na kort onderbreken van de groepsleider doet hij toch mee.

Gezamenlijke tekening	Groep 2: Chr, Da, Je en Na									
<u>Minuten</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	1		1	1				1	1	1
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.				1	1	1				
Leerlingen hebben gelijke deelname.			1	1		1			1	
Er vindt verbale en non-verbale communicatie plaats over de opdracht → verbalisering van het proces.	1	1	1							

Gezamenlijke tekening	Groep 3: Mi, Ma, Ba en Ch									
<u>Minuten</u>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Er vindt taakverdeling plaats → Individuele aanspreekbaarheid.	1	1						1	1	1
Leerlingen voeren zelf de opdracht uit en letten erop dat de ander dat ook doet → Positieve wederzijdse afhankelijkheid.	1	1	1	1	1	1	1			
Leerlingen hebben gelijke deelname.	1	1				1	1			
Er vindt verbale en non-verbale communicatie plaats over de opdracht → verbalisering van het proces.	1	1	1	1	1	1	1	1		

Bijlage 10: Uitwerking interview groepsleerkrachten

1. In welke mate is coöperatief leren al geïntroduceerd binnen deze groep? Kennen de leerlingen het samenwerken met verschillende werkvormen?

Ja, de kinderen kennen de werkvorm. We werken wel eens samen met kleine, heterogene groepjes. Bijvoorbeeld bij een vak als Taal in Beeld. Tijdens projecten als de rode draad van de bibliotheek komen er bij opdrachten ook vaak werkvormen aan te pas. Het zijn echter wel de beginselen. De voorwaarden voor het samenwerken, de basis, moet eerst aanwezig zijn voor er echt kan worden gewerkt volgens de coöperatieve werkwijze.

Samenwerken is geïntroduceerd. Echter staat het nog in het begin. De voorwaarden, de basis moet eerst voldoende aanwezig zijn, voor je verder kunt met coöperatief leren. Ik gebruik vaak overlegvormen, waarbij de leerlingen samen aan één taak / opdracht werken. Als doel is het dan om samen te overleggen, te ontwerpen, taakverdeling te bespreken (wie doet wat). Daarbij moet het voor de leerlingen gestructureerd worden, visueel gemaakt, duidelijk aangeven wat je van de leerlingen verwacht (bespreken van elke stap).

2. Welke werkvormen hebben jullie reeds toegepast in deze groep?

Nog weinig werkvormen toegepast omdat de basis voor het samenwerken eerst aanwezig moet zijn. Hier werken we hard aan. Wel praten over een bepaald onderwerp, sketches bij Taal in Beeld. Rolverdelingen hoop ik in de nabije toekomst mee te gaan werken.

Nog weinig werkvormen toegepast. De basis van het samenwerken is in langzame stappen geïntroduceerd. De leerlingen zijn pas op een later moment toe aan de coöperatieve werkvormen. Wel gebruiken we regelmatig overlegvormen, waarbij de leerlingen praten over een bepaald onderwerp (bijvoorbeeld bij de zaakvakken). We zijn wel bekend met werkvormen als placemat model. Ook rolverdelingen zoals tafelbaas, materiaalbaas, tijdbewaker, stilte kapitein, taak kapitein wil ik graag in de groep gaan gebruiken. Op die manier breng je ook duidelijkheid en structuur aan.

3. Wanneer vindt u dat kinderen goed kunnen samenwerken?

4. Welk gedrag laten zij dan zien?

Allereerst is de samenwerking van de kinderen afhankelijk van de groepssamenstelling. De leerkracht moet deze samenstellen. De leerlingen weten niet altijd wie er het beste op dit gebied bij elkaar passen. Ze kiezen vaak zelf degene die ze in de klas het leukst/ aardigst vinden in plaats van te kijken of ze er goed mee kunnen werken. Het is belangrijk dat de sterkere leerlingen model kunnen staan voor de zwakkere. En natuurlijk moet er een basis zijn, waarin de leerlingen veiligheid ervaren. Aspecten als begrip tonen voor elkaar, respectvol reageren, rekening houden met elkaar en elkaar laten uitspreken zijn belangrijk. Een oefenpunt binnen deze groep. Samenwerken is niet alleen afhankelijk van de leerlingen maar ook van ons als leerkrachten. Als wij geen structuur en duidelijkheid bieden en bekijken op welk moment wij de opdracht geven, dan kan het ook sneller mislukken.

Het is belangrijk dat de leerkracht de groep samenstelt. De leerlingen weten vaak onvoldoende wie er bij elkaar passen bij het samenwerken. Ze weten echter wel heel goed met wie niet. Welke leerlingen je als leerkracht bij elkaar plaatst hangt af van de soort opdracht. Niet iedereen is in iedere situatie geschikt om bij elkaar geplaatst te worden. De basis voor het samenwerken moet aanwezig zijn.

Aspecten als begrip tonen voor elkaar, respect, elkaar laten uitspreken en overleggen zijn belangrijk. Als dit er niet is, lukt de opdracht ook niet. Goed samenwerken is niet alleen afhankelijk van de leerlingen, maar zeker ook van ons als leerkrachten. Ook is het afhankelijk van de soort opdracht. Niet zozeer op welk moment hij gegeven wordt.

5. Welke werkvormen zou u aanraden om toe te passen in deze groep? Waarom deze? Eenvoudig beginnen. Gestructureerd. Kleine, heterogene groepjes of tweetallen. De voorwaarden voor het samenwerken moeten aanwezig zijn. Overlegvormen waarbij eventueel rolverdeling aan te pas komt. Ook taakverdeling is belangrijk om samen tot één resultaat te komen. Hier kies ik ook de werkvormen op uit. Denken- delen en uitwisselen is leuke vorm waarbij de leerlingen worden uitgedaagd om eerst zelf na te denken en daarna tot actie over te gaan.

Ik heb momenteel nog weinig werkvormen uitgetest, omdat nog regelmatig de basis ontbreekt. De aspecten die ik al eerder benoemde vergeten ze vaak tijdens de samenwerkingsopdracht. Ik vraag me af of er misschien nog "speciale" samenwerkingsregels moeten komen.

Eenvoudig beginnen. Gestructureerd. Eerst een klassikale les over wat samenwerken nu eigenlijk inhoudt. Daarna pas in tweetallen of kleine groepjes gaan werken. Ik vind het belangrijk dat de leerlingen van tevoren weten wat er van hen wordt verwacht.

Dit moet je als leerkracht met hen bespreken voor de opdracht begint. Als je tot één resultaat wilt komen, moet je niet teveel eisen in één keer stellen.

Rolverdeling kom je pas aan toe als de basis aanwezig is.

6. Welke werkvormen juist niet? Wat maakt dat deze werkvormen niet geschikt zijn? Het is belangrijk dat de leerlingen weten wat er van hen verwacht wordt. Tussentijdse controle, bevestiging en stimuleren is zeker nodig. Niet steeds wisselen van groepje. Langer werken met hetzelfde groepje zorgt voor rust en structuur. De leerlingen weten van elkaar hoe ze werken, waardoor je onrust voorkomt.

Groepjes niet groter dan 4 leerlingen. Ik zou geen werkvorm kiezen waarbij leerlingen langer dan 45 minuten dezelfde rol moeten uitvoeren. Ik zou tussentijds wisselen van rol. De groepssamenstelling wissel ik 1x per week. Gedurende 1 week werken dezelfde leerlingen samen. Het is belangrijk iedere dag samen te werken bij welk vak dan ook, aan het eind van de dag te evalueren en de goede/positieve dingen door leerlingen te laten opschrijven / uitspreken naar elkaar. Zo kunnen ze uiteindelijk elkaar beter leren kennen op samenwerkingsgebied, waardoor je misschien in de toekomst de leerlingen zelf de groepen kan laten samenstellen.

Zelf ben ik momenteel nog erg druk met de basis leggen in deze groep. Werkvormen als placemat, denken-delen-uitwisselen zijn mooie werkvormen. Verder ben ik niet zo op de hoogte.

7. Welke vaardigheden heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken?

Je moet als leerkracht open staan voor de verschillende werkwijzen van de leerlingen, je proberen in hen te verplaatsen. Tevens moet je de groep leerlingen goed kennen en weten welke leerlingen er goed bij elkaar passen tijdens de verschillende opdrachten. Wanneer mogen de leerlingen jou benaderen tijdens de samenwerkingsopdracht? Regels afspreken en visueel maken is nodig. Ondanks de noodzaak voor structuur moet je de leerlingen ook ruimte bieden. De leerlingen moet je laten ervaren, ook als het even mis gaat.

Als leerkracht moet je inzicht hebben in welke leerlingen bij elkaar in de groep kunnen. Hiervoor moet je de groep leerlingen goed kennen. De leerkracht moet structuur bieden en duidelijke regels hanteren. Tolerant en geduldig. Tijdens het samenwerken moet je een begeleidende rol aannemen waarin je ook tussenevaluaties aanbrengt. Je moet een goede band hebben opgebouwd met je leerlingen, om hierbij eerlijke antwoorden te krijgen. Als leerkracht moet je blijven volhouden. Het zal niet ineens lukken maar je moet gewoon blijven doen!

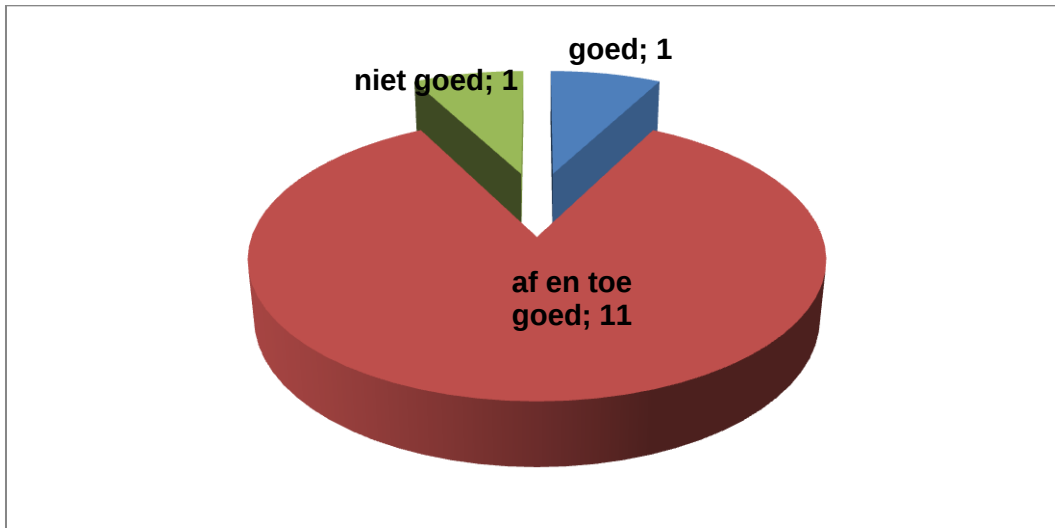
8. Welke attitude heb ik als leerkracht nodig om met de leerlingen in mijn groep met coöperatief leren te werken?

Leerlingen hebben verschillende werkwijzen. Als leerkracht moet je je hierin kunnen verplaatsen. Hierbij houdt je rekening met de verschillen. Je neemt een duidelijke rol in, voor- tijdens en na het samenwerken. Het is even aanvoelen welke manier het beste werkt. Een leidende rol bij het uitleggen van de opdracht, coachen/begeleiden tijdens de opdracht waarbij de leerlingen kunnen ervaren. Observeren is heel belangrijk. Hierdoor zie je wat er wel en niet loopt en kun je dit later met hen evalueren. Maar eventueel is ingrijpen dan ook mogelijk.

Rekening houden met verschillen tussen leerlingen. Iedere leerling heeft een andere denkwijze. Je moet je verwachtingen met de leerlingen delen. Zo weten ze precies waar ze aan toe zijn. Een duidelijke rol aannemen is ook belangrijk. Zo blijft het voor de leerlingen duidelijk en gestructureerd. Leerlingen komen vaak met goede ideeën en initiatieven. Sta hier als leerkracht voor open.

Bijlage 11: vragenlijst over begeleidend gedrag leerkracht

1. Hoe was de hulp van juf bij het samenwerken in het begin?
- a. goed b. af en toe goed (voldoende) c. niet goed

2. Wat maakt dat je de hulp van juf in het begin goed/af en toe goed/niet goed vond?

De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Goed	Juf wil altijd wel helpen
Af en toe (voldoende)	Vaak waarschuwen Vaak stem verheffen / hard praten
Niet goed	Druk met de regels bezig

3. Hoe was de hulp van juf bij het samenwerken aan het eind?
- a. Goed b. af en toe goed (voldoende) c. niet goed

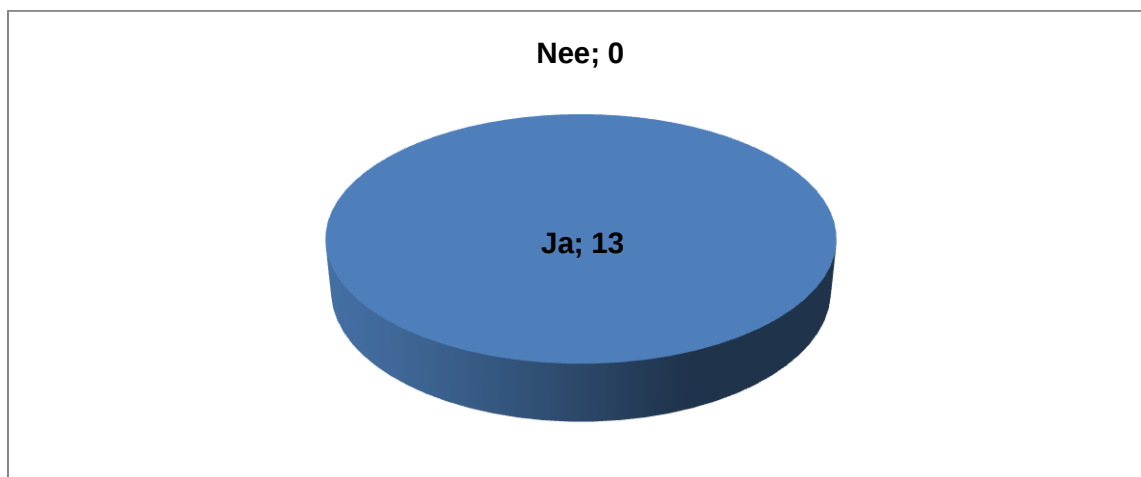

4. Wat maakt dat je de hulp van juf aan het eind goed/af en toe goed (voldoende) /niet goed vond?

De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Goed	Geen stem verheffen meer Rustiger Ontspannen (lacht meer) Duidelijke regels
Af en toe goed (voldoende)	Stem verheffen kan nog minder
Niet goed	Soms nog wel eens boos Streng op de regels

5. Is er iets veranderd aan juf Laurie tijdens het samenwerken?
a. Ja b. Nee

6. Wat is er wel/ niet veranderd aan juf Laurie?

De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Ja	Minder luid spreken Geef meer vrijheid bij opdrachten Is meer ontspannen Hoeft niet meer de opdrachten stil te leggen
Nee	-

7. Hoe hebben jullie dit ervaren?
a. Prettig b. Niet prettig

8. Wat was er prettig aan de verandering?

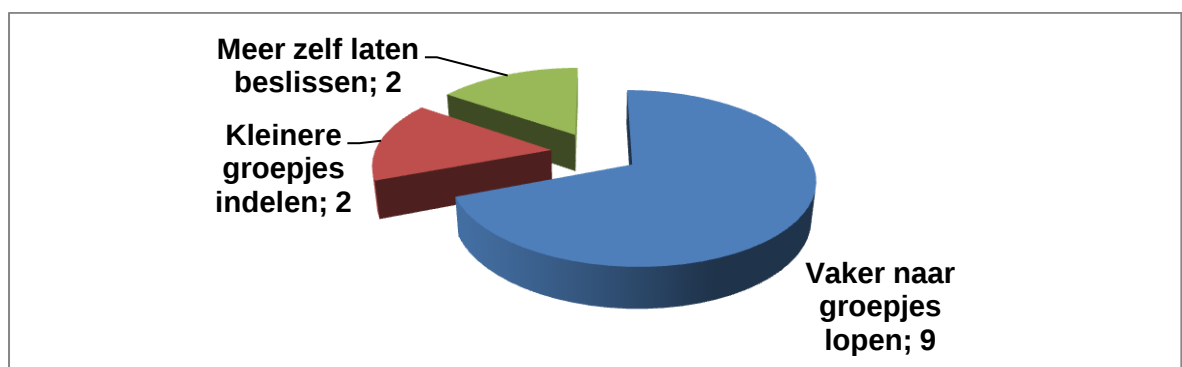
De gegeven antwoorden zijn in de onderstaande tabel verwerkt. Veel voorkomende antwoorden zijn samengevoegd.

Prettig	Meer overleg mogelijk Meer vrijheid bij de opdrachten Minder controle bij de opdrachten
Niet prettig	-

9. Wat was er niet prettig aan de verandering?

Niet van toepassing door bovenstaande antwoord (vraag 8)

10. Als we in de toekomst weer gaan samenwerken, hoe wil je dan hulp van juf?

Bijlage 12	Sleutelwoorden
<i>Beleving van samenwerken</i>	Samenwerken wordt door 10 van de 13 leerlingen als leuk ervaren. De redenen die aangegeven zijn: • Prettig om elkaar te helpen • Het is sneller klaar als je elkaar helpt Samenwerken wordt door 3 van de 13 leerlingen als het gaat wel ervaren. De redenen die aangegeven zijn: • Het is niet altijd leuk • Niet iedereen luistert naar elkaar • Soms is het onrustig door kletsen, meer lawaai dan normaal.
<i>Lastig</i>	Samenwerken wordt door 1 van de 13 leerlingen als vaak lastig ervaren. 9 van de 13 leerlingen geven aan het soms lastig te vinden. De overige 3 leerlingen geven aan het nooit lastig te vinden.
<i>Alleen of samen</i>	Van de 13 leerlingen geven 8 leerlingen aan liever samen te werken. De redenen die hiervoor gegeven worden zijn: • Het is fijn om met iemand te overleggen • Iedereen kan iets goed dus kun je dat samen laten zien • Als je samenwerkt heb je sneller de taak af De overige 5 leerlingen geven aan liever alleen te werken. Zij zijn tevens de leerlingen die aangeven het samenwerken lastig te vinden. De redenen die zij hiervoor aangeven zijn: • Beter concentreren • Rustiger om alleen te werken • Overleggen is moeilijk
<i>Manieren van samenwerken</i>	• Overleggen met elkaar (over hoe je het moet doen) • Naar elkaar luisteren • Regels kennen en je eraan houden • Samen werk je aan één taak • Je zorgt samen dat het lukt
<i>Oplossen bij samenwerkingsproblemen</i>	• Duidelijke regels afspreken • Overleggen over hoe het verder moet (bepalen wie wat doet – taken verdelen) • Aardig voor elkaar zijn • Even samenwerken stop zetten, sorry zeggen en doorgaan

Bijlage 13: feedback rondom observatie en leerkrachtgedrag

Aan het eind van de onderzoeksperiode heeft er nogmaals een observatie plaatsgevonden. Beide observatoren zijn wederom in de klas aanwezig geweest om opnieuw hun bevindingen te kunnen vastleggen. Na het uitvoeren van de observatie vindt een feedbackgesprek plaats rondom mijn leerkrachtgedrag en de geobserveerde veranderingen in de verschillende groepjes.

De leerlingen zijn in dezelfde groepssamenstelling en met dezelfde opdrachten (woordweb en tekening maken) aan het werk gegaan. De observatoren: J. Klement en A.C. van Praagh, hebben de onderstaande positieve en negatieve punten op mijn verzoek in een kort schema verwerkt.

Positief	Negatief
• Alle groepen hebben hoger gescoord op het gebied van communicatie.	• Helaas is niet zichtbaar dat iedereen een gelijk aandeel in de opdrachten heeft. In ieder groepje is sprake van een leider die het voortouw neemt.
• Iedere leerling heeft een eigen taak en voert deze ook uit. Ze weten dat ze zelf verantwoordelijk ervoor zijn en gedragen zich hier ook naar.	• Zelfstandigheid tijdens de opdrachten is beperkt. Leerkracht blijft bepalend voor resultaat.
• Het geluidsniveau tijdens het samenwerken is aanzienlijk afgenomen.	
• Iedereen is op de hoogte van de klassenregels en samenwerkingsregels.	

Observator J. K. geeft de volgende algemene opmerkingen ten aanzien van de samenwerkingsopdracht:

Het is opvallend dat de leerlingen elkaar wijzen op de klassenregels. Het is duidelijk dat het samen opstellen van aparte klasse- en samenwerkingsregels heeft geholpen. De leerlingen zijn betrokken en vinden ook dat iedere leerling zich hieraan moet houden. Eén van die regels is het geluidsniveau: volume laag en niet door elkaar spreken. Toen wij voor het eerst kwamen observeren moest je als leerkracht regelmatig het werken stopzetten en opnieuw beginnen. Dit kwam nu niet voor.

Observator A.P. geeft de volgende toevoegingen ten aanzien van de samenwerkingsopdracht:

Als leerkracht heb je samen met de leerlingen hard gewerkt aan de zelfstandigheid tijdens het samenwerken. Hierin zie je vooruitgang maar als leerkracht ben je nog wel bepalend voor het resultaat. Natuurlijk is er sprake van niveauverschillen tussen leerlingen, waardoor er leiders in iedere groep ontstaan. Gelijke deelname is daardoor weinig geobserveerd. De leerlingen communiceren veel meer dan in het begin van de onderzoeksperiode, daarbij goed gebruik makend van de regels. Iedereen gedraagt zich verantwoordelijk voor hun taak.

Verschillen tussen begin – en eind onderzoeksperiode:

Duidelijke verschillen zijn zichtbaar in communicatie. Waar de leerlingen in het begin door elkaar praten, niet overleggen maar op eigen houtje met de opdracht starten en geen taakverdeling konden maken, lukt dit nu wel. Er worden rollen verdeeld tijdens de samenwerkingsopdracht, waar iedereen zich aan houdt. In het begin werden de rollen vergeten en/of niet gezien. Nog een duidelijk verschil zijn de regels. Door deze visueel te maken op het digibord lukt het de leerlingen om elkaar erop te wijzen, waar in het begin de opdracht stilgelegd moest worden om de regels opnieuw te bespreken.

Leerkrachtgedrag:

Binnen het interview dat gehouden is met de groepsleerkrachten C. en M. zijn belangrijke vaardigheden naar voren gekomen. Het onderstaande leerkrachtgedrag is van belang om de samenwerkingsopdracht te laten slagen.

Vaardigheden:

- Inzicht hebben in welke leerlingen bij elkaar in één groep kunnen werken
- De groep kunnen hanteren in vrije situaties
- Structuur bieden
- Duidelijke regels hanteren
- Als leerkracht moet je ruimte bieden en dit de leerlingen laten ervaren
- Een begeleidende, coachende rol aannemen tijdens het samenwerken
- Evalueren met de leerlingen (tussentijds en na de opdracht)

Attitude:

- Openstaan voor verschillende denkwijzen van leerlingen
- Duidelijke rol op je nemen voor- tijdens en na het samenwerken
- Een combinatie van leiden, coachen en observeren
- Openstaan voor suggesties van leerlingen

Begin van de onderzoeksperiode:

Je kunt zien dat je de leerlingen kent en weet welke leerlingen bij elkaar gezet kunnen worden. Er is een duidelijke structuur in de klas, de leerlingen weten precies waar ze aan toe zijn. Als leerkracht heb je de groep onder controle. Je krijgt aandacht indien nodig. Er is nog winst te behalen als je kijkt naar de vrijere situaties. Hier kun je meer ruimte bieden en een meer begeleidende rol aannemen. Je rol is erg leidend, waardoor de leerlingen minder zelfstandigheid ontwikkelen bij het samenwerken. Momenteel is alleen zichtbaar dat je aan het eind van een opdracht evalueert.

Eind van de onderzoeksperiode:

Jij en de leerlingen vormen meer een eenheid. Jullie zijn op elkaar ingespeeld. De leerlingen kennen de regels, weten de bedoeling van de samenwerkingsopdracht en starten al snel. Je ziet dat jij kunt ontspannen en meer observeert. Je begeleidt indien nodig. Een grote verandering in je leerkrachtgedrag. De zelfstandigheid bij de leerlingen is vergroot. Het is mooi om te zien dat je iets doet met de suggesties die leerlingen aangeven.

Eigen visie op mijn leerkrachtgedrag:

Als leerkracht heb ik een verandering doorgemaakt. In het begin van de onderzoeksperiode was ik zeer gestructureerd, gecontroleerd en bijna overheersend duidelijk. Om mijn klas een ontwikkeling te laten doormaken, moest mijn leerkrachtgedrag hierin veranderen. Doordat ik mij hier bewust van werd ben ik stapsgewijs gaan oefenen met het meer vrijheid geven bij opdrachten. Er kwam meer inbreng vanuit de leerlingen en we hebben samen gesproken over wat de leerlingen eigenlijk wilden. Van hieruit zijn regels opgesteld en afspraken gemaakt waar zowel de leerlingen als ik het mee eens waren.

Vaardigheden en attitude van de leerkracht hangen nauw samen met het slagen van een samenwerkingsopdracht. De aspecten die benoemd zijn door mijn collega's heb ik wezenlijk ervaren en moeten doorlopen om tot een ander resultaat te komen.

Bijlage 14: feedback Critical Friends

In deze bijlage zal de feedback van mijn Critical Friends aantoonbaar worden verwerkt. Per Critical Friend zullen de belangrijkste punten worden gepresenteerd. Ter afsluiting zullen de algemene opmerkingen ten aanzien van het onderzoeksverslag worden weergegeven.

D.M. (naam op te vragen bij onderzoeker)

Algemeen:

- **Lay-out voorpagina** → plaatje groter maken (dan zie je de titel beter). Eventueel kiezen voor een ondertitel. Je geeft zelf al de mogelijkheid op je inlegblad.
- **Niet direct aanspreken van de lezer** → u weglaten. Zin anders formuleren.
- **Zinsconstructies in gehele verslag** → let op de tijdsbepaling. Je wisselt met tegenwoordige tijd, verleden tijd.
- **Spreektaal vermijden** → Geen gebruik van ik/ je in de hoofdstukken 2 t/m 5. Hfst 1 en 6 kunnen deze woorden wel.

Per hoofdstuk:

- **Samenvatting** → Duidelijke opbouw. Bedenk wel dat je alle aspecten aan de orde laat komen: situatie, aanleiding, vraagstelling, resultaten.
- **Inleiding** → Ik zou gebruik gaan maken van een voorwoord, waarin je jezelf voorstelt etc. Je inleiding is a.h.w. al de aanleiding dus die kan je ook gewoon in hfst 1 plaatsen.
- **Hoofdstuk 1** → De opbouw van dit hoofdstuk is niet helemaal duidelijk. Je kunt dit sterker maken door aanleiding, probleemstelling en doel van het onderzoek te presenteren.
→ Let op de APA onderbouwing. Niet alles is op de juiste manier naar verwezen. Ebbens en Ettekoven (2005) i.p.v. &- teken te gebruiken. Dit doe je alleen als de hele naam ook tussen haakjes staat.
- **Hoofdstuk 2** → Alle aspecten van de onderzoeksvragen moeten aan bod komen. Ik mis de rol van de leerkracht.
→ Maak duidelijk de triade compleet. Ik lees het wel, maar misschien kun je aparte kopjes maken. Theorie – Persoon – Praktijk.
- **Hoofdstuk 3** → Als actieonderzoek een cyclisch proces is, leg je dit dan ook specifiek uit? Welke fases zitten dan in je onderzoek?
→ Geef aan hoe je aan de vragenlijst komt (zelfgemaakt of bestaand) en daarbij de wijze waarop je dit gaat analyseren in hfst. 4.
- **Hoofdstuk 4** → Geef aan welke analysetechniek je gebruikt (zie boek De Lange)
→ Kun je de grafieken samenvoegen?
- **Hoofdstuk 5** → Misschien een aparte paragraaf maken met een kritische noot? Daar kun je dan in kwijt welke methodologie beperkingen er zijn in je verslag.
→ Wees helder in je constatering. Leg uit waar dingen uit blijken.
- **Hoofdstuk 6** → In dit hoofdstuk mis ik met name jouw onderzoeksproces. Welke leerwinst heb je behaald?

Opmerkingen ten aanzien van onderzoeksverslag:

- Duidelijke opbouw in je hele verslag
- Je hebt een consistente manier van schrijven.
- Reflectie apart beschrijven. Dan weet je zeker dat je alle onderdelen hebt verwerkt.
- Goede lay-out per hoofdstuk. Hierin ben je consequent.
- Misschien moet je het onderzoeksparadigma nog meer uitwerken.

S. L. (naam op te vragen bij onderzoeker)

Algemeen:

- **Lay-out voorpagina / inhoudsopgave** → Plaatje groter, woord onderzoek kleiner, ondertitel bedenken.
- **Verwijzingen naar bijlagen** → Niet alle bijlagen waar je naar verwijst komen overeen. Alles goed nakijken, anders zoekt de lezer. Dit wil je niet bereiken.
- **Zinsconstructie** → Kritisch bekijken van de tijdsbepalingen. Die gebruik je door elkaar.

Per hoofdstuk:

- **Samenvatting** → Het tweede gedeelte is zakelijker en overzichtelijker geschreven. Eerste deel aanpassen.
- **Inleiding** → De inleiding heeft op zichzelf staand weinig meerwaarde. Je beschrijft er namelijk de aanleiding en je probleemstelling. Deze kun je in hoofdstuk 1 plaatsen. Misschien is een voorwoord een suggestie?
- **Hoofdstuk 1** → Verwijzing naar de website van HBO kennisbank moet je anders doen. Je zet ("hbo-kennisbank", 2013). Dan geef je aan waar je de onderzoeken hebt bekeken en hoe je volgens apa niet alle verschillende namen/titels en dergelijke te benoemen.
- **Hoofdstuk 2** → Duidelijke vergelijkingen tussen bronnen. Denk er wel aan dat je de juiste apa hanteert. Ik zie af en toe een voornaam, die gebruik je niet. (Veenman, 2009) → geen Simon erbij.
→ Triade is zichtbaar maar ik zou er aparte kopjes binnen de paragrafen van maken. Dan weet je zeker dat je alle aspecten weergeeft. Theorie – Persoon – Praktijk.
- **Hoofdstuk 3** → Als je termen / begrippen gebruikt die niet eerder zijn uitgelegd, doe dit dan direct erachter of met een voetnoot. Bijv. assessor.
→ Maak personen anoniem. Verwijder de gehele namen en vervang deze door J.K. en A.P.
- **Hoofdstuk 4** → Als er een onverwachte wending in je onderzoek plaatsvindt, zorg er dan voor dat je dit uitlegt. Het is dan logischer voor de lezer.
→ Bijlage 13 bevat veel goede informatie. Ik vind het jammer dat je dit in een bijlage weergeeft. Ik begrijp echter wel dat dit deels te maken heeft met de schrijfwijze (zakelijk schrijven) en deels met het aantal woorden.
→ Je onderzoeksinstrumenten moet je toelichten aan de hand van analyse technieken (zie De Lange). Nu blijven het op zichzelf staande instrumenten.
- **Hoofdstuk 5** → Je geeft duidelijke conclusies weer, gekoppeld aan het onderzoeksinstrument.
→ Bij de nulmeting kun je ook het onderzoeksinstrument interview met groepsleerkrachten gebruiken. Dit geeft immers ook de startsituatie weer.
→ Misschien kort benoemen als kritische noot / aanbeveling: doorgaande lijn binnen school, visie moet hetzelfde zijn onder de leerkrachten.
- **Hoofdstuk 6** → Let op dat je je leerwinst en competentieontwikkeling weergeeft. Misschien iedere reflectievorm apart beschrijven?

Opmerkingen ten aanzien van onderzoeksverslag:

- Je hebt een duidelijke opbouw in je verslag.
- De lezer geef je iets om over na te denken. Je geeft ze de kans een eigen mening / beeld te vormen. Dit is mooi om te zien. Spreek ze echter niet aan in je verslag (vermijd u).
- Besteed nog even aandacht aan de apa normen en het zakelijk schrijven. Sommige stukken gebruik je dit heel consequent, anderen blijven achter.